

Štev. 11. V Ljubljani, dne 1. novembra 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

XVII. Skrbni radža.

© presrečni ti radža Vangiso!
 Kako lepo deželo imaš!
 Raj ustvaril je Brahma ob Gangi —
 Domovina je tvoja ta raj.

*

Bil sem gost njegov včeraj. Povabil
 Na zajutrek me bil je v svoj konak.
 In razlagal vladar mi je stari
 Svoje sitne državne skrbi . . .

»Čuj, Pavliha!« — mi reče gostitelj,
 Pogoltnivši kapuna tolst kos —

»Ti sveta že pol videl si, praviš?
 In ta svet je pokvarjen — ni res?«

Žal, tako je, moj radža! — jaz
 vzdihnem,

Izpraznivši kozarec do dna —
 To-le vince pa tvoje ni slabo . . .
 Toda on nadaljuje svoj govor:

»Da, prav praviš! Ta svet je izprijen
 In hudoben, brezbožen je ves!
 In sam satan, sam satan iznašel
 Ta peklenski pogubni je tisk.

Le poglej na primer žurnaliste!
 S čim ti mažejo beli papir:

Nič ni sveto ljudem tem na svetu,
 In povsod že svoj vtičejo nos!

Kjer se koli kak kadi moj zmoti —
 Kdo ne zmoti se včasih — kaj ne? —
 In kjerkoli zgodi se krivica,
 V časopisih vse čitaš lahko!

In vso krivdo valijo na vlado
 In pristranost očitajo ji
 Pa k pritožbam mi ščujejo ljudstvo,
 Češ: »Enaka pravica za vse!«

O vse, vse pač vedo ti mazači:
 Kam izgini! je davčni denar;
 Kako plačo dobiva kak paša,
 Kako plačo ti vleče kak šejh.

Kritikujejo vsako napravo!
 In celo in celo in celo —
 Ne verjameš, kako so predrzni! —
 Niti harem moj ni jim več svet!

Izračunali že so natanko,
 Kaj na leto za žene izdam . . .
 O, Pavliha, ta svet je res zloben
 Ter pokvarjen, brezveren je ves!

In zato se bojim jaz za ljudstvo,
Da okužijo časniki ga;
Da iz knjig liberalnih zapadnih
Bi napredka pogubil ga strup!

Pa zato zdaj zaplenim vsak častnik,
Ki krivičnost je kako razkril,
Ki resnico objavil je golo
In pa harem opravljal je moj . . . »

O moj radža! — sem vzkliknil navdušen —
Res, najskrbnejši ti si vladar!
Ideal si mi vseh idealov! . . .
»Stoj!« — prestriže mi radža besedo —

»Stoj, ker nisem povedal še vsega! . . .
Sam sestavil seznam sem vseh knjig,
Ki razširjajo misli svobodne,
Knjig domačih in tujih seznam.

In na vrata tam mestna velika
Dal pribit sem svoj važni razglas;
In slovesno prečital pred ljudstvom
Vpričo mene ga moj je glasnik.

In še s svojim pokazal sem prstom
Na ta indeks podložnikom sam
In pa strogo ljudem prepovedal
Tiste knjige sem čitati bil.

In nato zagrmeli topovi
In pa godci zagodli so tuš;
In po džamijah vseh so molili
In slavili veliki ta dan . . .

* * *

In ko segal mu ginjen sem v roko
In jemal sem od njega slovo,
To sem čutil: Ta radža Vangiso
Preizvrstno za ljudstvo skrbi.

In gredoč sem prečital na vratih
Tam seznam prepovedanih knjig
In vse kazni dodane na koncu
Sem z bojaznijo svetoj prebral.

In nagledati nisem se mogel
Razglasila prekrasnih potez . . .
Ah, te črke umetno zavite!
Ko bi jaz tako pisati znal! . . .

Ko pa romal potem po deželi
Sem Vangisovi lepi okrog,
To sem gledal in čudil se, čudil
Nepokornim podložnikom tam!

V vsaki hiši so čitali skoro
Prepovedane knjige samo,
Ah, in žalili skrbnega radžo,
Ki pred strupom jih takim svari . . .

XVIII. Bakšiš.

Šel čez Zlati rog po mostu,
Romal spet sem v lepi Stambul.
Komaj, komaj sem se rinil
Skozi ljudstva gneče pestre
In kričeče mimo mene.
Paše v zlatih uniformah
In v bogatih plaščih šejhi,
Tujci, ki jih znosil veter
Iz dežel je vseh po svetu;
In berači goli, lačni
In pa lepe odaliske,
Belolične, črnooke,
V jašmakih se skrivajoče
In zato le še krasnejše . . .
Vse je plelo se, vrtelo
Mimo gor in dol po mostu.
Zdelo se mi je, da sanjam,

In da gledam vztočno bajko:
»Tisoč eno noč« . . .

Toda tam ob kraju mosta
Sreča derviš me amazan
In razcapan in raztrgan.
Masten čepel mu je turban
Na obriti stari glavi;
Padala je siva brada
Starcu skoro do pasú.
Ta me vzdramil je iz misli.
Zbolelo me je srce.
Smilil se mi siromak je.
Segel v žep sem in ponudil
Piaster bel mu, majhen bakšiš.

Toda slabo sem naletel
In grdó sem se opeknel!

Hotel ni ga, hotel ni ga
Bakšiša od mene vzeti
Filozof ta lačni s ceste!

Umeknivši velo roko,
Pod kaftan jo skrivši naglo,
Čudno derviš me pogleda,
Gleda ostro me in pravi:
»Pljuni v morje, o Pavliha,
Pljuni v morje tu črez priroč!
Bode li se kaj poznalo?
Glej to morje, glej to morje,

Neizmerno in globoko —
Siromaštvo je, uboštvo,
Ki razliva se po svetu.
Kaj utone siromakov,
Koliko jih potopi se
V morju totem hip za hipom!
In zato ne pljuvaj v morje!
Ne pozna se, kamor pljuneš.
In ti raje ne razdavaj
Bakšiša med širomake;
Ne pozna se v bede morju« ...

XIX.¹⁾ Na sultana Osmana manevrih.

Diščih cigaret se vlači dim,
Ko siva megla plava po šatoru.
In glasno pogovarja gost se z gostom;
Vmes pade tu pa tam kak slan dovtip.

In miza stoče pod bremenom težkim,
In noge skoro že se ji šibe;
A polnih skled in polnih steklenic
Donašajo še zmerom sužnji v šator.

In same znance skoro vidim tu!
Kdo bil bi mislil, res, kdo bil bi mislil!
Mogúl Džegan sedi na voglu tam-le
In maharadža Soliman mu vštric!

Na desni moji radža je Vangiso
In baš nasproti meni Azim šah ...
In pa sijajno spremstvo to! Ah, ah!
Kam, v kako družbo zašel si, Pavliha?

*

»No, kaj molčiš?« — na desni slišim glas —
Gostitelj sultan Osman sam me vpraša —
»Kako so ti ugajali manevri?
In sklep današnji — a? Kako? Povej!«

Jaz:

Prekrasno! ... Dasi sem utrujen ves,
Vesel sem, da sem videl zdaj od blizu
Najvišje, kar si dosihdob izmislil
Napredujoči je človeški duh!

¹⁾ Nadaljevanje morebiti v prihodnjem letu.

Prekrasno in izborno! To seveda!
 Čestitam ti, čestitam iz srcá,
 Da tuđi ti s sosedi hodiš vštric /
 Ter veš, kaj bistvo je prosvete prave.

Izbral si pravo pot! Po poti tej
 Dovedeš ljudstvo svoje k sreči pravi;
 Razbistriš um in požlahtniš mu dušo
 A z zlatom mu napolniš prazni žep.

Naprej, naprej, prijatelj, do vrhunca!
 Kosarne zidaj raje, ne pa šol!
 Pa saj ti sam razumeš časa duh,
 Problem družabni razvozlavaš dobro.

In kakor rekel sem: Le več topov
 In pušk in sabelj in pa vojnih ladij!
 Makar za to potrošiš mi vse davke . . .
 To glavna stvar je, tvoja prva skrb!

Četudi ljudstvo strádalo bo kruha
 Telesnega in pa duševnega:
 Imej le svet moj dobri pred očmi —
 In ti kot sultan slovel boš moderen! . . .

Še nekaj! — Tiho naj ti to povem,
 Da gostje slišali ne bodo naju —
 Sosede vse povabil si k manevrom . . .
 Oprosti, modro to se mi ne zdi!

Ta šah in ta mogúl, ta maharadža —
 Iskreni li in zvesti so ti vsi?
 Kaj, če napade kateri te črez noč?
 In vsi poznajo zdaj skrivnosti tvoje!

Sultan:

No da le zadovoljen si z menoj!
 Pohvala tvoja me vzpodbuja k delu!
 Po poti tej korakal bodem dalje
 In ljudstvo svoje osrečaval jaz.

A kar se gostov tiče, si — naiven!
 Ne boj se, ljuba duša! Hahaha!
 Ne veš, zakaj sem bil povabil jih?
 Ah, na zabavo, samo na zabavo!

In če me sosed kak pozove v boj?
 Kaj misliš, da jaz sam borit se pojdem
 In kri prelivat? Kaj? . . . Zato so drugi . . .
 V stran misli črne! Trčiva! Pij! Jej! . . .

A. Aškerc.

Dogodek.

Spisal Karel Dolenc.

Gospod Bobek — »Bobek« so ga namreč zvali po očetu, ki se je že po svojem očetu pisal za Bobka, pri krstu pa so mu dali za patrona in zaščitnika v vseh dušnih nadlogah velikega svetnika Frančiška Salezija — torej gospod Frančišek Salezij Bobek se je prebudil neko soboto ravno ob sedmih zjutraj. —

No, da se je gospod Frančišek Sal. Bobek prebudil, to še ni »dogodek«. Prebudijo se tudi drugi ljudje. Da se je vzbudil neko soboto zjutraj — tudi ne. Da se je prebudil ob sedmih, je bil že na pol dogodek; druge dni se je prebudil namreč že dosti prej . . .

Ko se je gospod Bobek prebudil — besedi »gospod« je pripisoval »gospod« Bobek veliko važnost in pri vsi svoji čudoviti skromnosti je bil neprijetno dirnjen, če je kdo pri njega ogovoru to besedico opustil — ko se je torej gospod Bobek prebudil, je polagoma raztegnil po ozki postelji suhe ude svojega kratkega telesa, parkrat pomežikal z malimi sivimi očmi, pogledal proti oknu ter strmeč zamrmral:

»Glej ga no, solnce se ju tudi že »zguncalo«.

»Guncanje« in njega izpeljanke so bile namreč silno elastičnega pomena v besedišču gospoda Bobka; pomenila je ta beseda vse, kar je hotel gospod Bobek, takisto kakor nekateri operirajo z besedo »onegav«.

». . . in v sobo mi sije« — je pomislil ter se čudno začudil, da včeraj ni spustil rolet, ali da ni zaprl žaluzij.

A hipoma se je spomnil vzroka tega izrednega, nenavadnega dejstva. Vzrok je bil namreč dogodek, ali pravzaprav je bil vzrok šele posledica dogodka.

Drevi je pil namreč gospod Bobek nenavadno veliko — seveda se mora smatrati to vse relativno — prišel je domov precej natrkan; tako se je bilo zgodilo, da je pozabil spustiti rolete ali pa zapreti žaluzije.

Da bi gospod Bobek pil — pil celo skoro čez mero, to je bil tudi že skoro dogodek, ali vsaj izreden slučaj; pravi dogodek, ki je povzročil ta izredni slučaj, pa je bi ta-le:

»Dan poprej — petek je bil praznik — so bili v glavni letni seji izvolili gospoda Bobka za tajnika m . . . ske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda . . .

Kakor bi bil kdo pritisnil kje pod posteljo na kako nevidno električno gumbo ter bi električni tok prizadel gospodu Bobku v hrbet silen sunek, tako hitro je ta planil pri spominu na včerajšnji dogodek pokoncu.

Obsedel je v postelji, si podprl glavo, katere redki, tanki lasje so se ob koncih že belili, ob obe roki ter se zamislil . . .

Tajnik!

Nekak čuden, topel počutek se mu je razlil po celem telesu.

Čutil je, kako se mu od srca zlivajo gorki, hitri toki krvi, in v glavi mu je zašumelo; po vsem telesu pa mu je postalo nekako voljno, in vse žile so mu bile hitreje . . .

Tajnik! — Kdo bi si bil to mislil.

Obriti obraz se mu je nabral v prijazne gubice . . . Res, tega si ni mislil nikdar — niti on sam ne in menda tudi drugi ne.

In v tem tiči ravno pomen te volitve!

Kako so se kolegi čudili — pardon! — gospodje kolegi! ker, ako je gospod Bobek mislil o kolegih, je mislil o njih vedno kot »gospodih« — kako ga je ta in oni zavidno pogledoval!

O, spominja se tudi, kako osupel obraz je delal celo dr. Vidovic, ko so proglasili Bobka za tajnika; nemara je mislil, da sam zavzame to mesto — a propadel je. Pameten človek! A vendar — če se stvar pogleda bolj s kritičnim očesom — dr. Vidovic niti ne sodi za tajnika. Profesor — taki ljudje so baje navadno raztreseni in razmišljeni! — Novoizvoljeni tajnik se je popolnoma pogrezal v svoje fantazije. In pri tem je postajal — pač menda prvič v življenju — skoro ponosen sam nase . . .

In mislil je dalje:

Ali vzemimo n. pr. gospoda Cizeljna! On si je bržčas tudi nekaj takega domišljeval, da postane tajnik ali kaj sličnega. A Cizelj gotovo tudi ni pripraven mož za to; premlad je, nima izkušnje! Kajti treba pomisliti: tajnik je pravzaprav glavna oseba pri društvu . . . No, predsednik — za predsednika so izvolili zbrani udje dr. Hrena, ker vedo, da ima denar, a je brez žene in brez otrok — izvolili so ga torej za predsednika iz »višjih ozirov«, to se pravi radi »materije«, da bi pokrtil to in ono, kar je treba pri društvu . . . Sicer pa predsednik res ni težko biti; včasih se kje podpiše, pri zborovanjih govori slavnostni pozdrav — tri, štiri stavke . . .

A tajnik —! Blaginja in neblaginja društva je pravzaprav v njegovih rokah. In pri zborovanjih — kdo pa govori in poroča o delovanju društva! Tajnik! —

Novoizvoljeni tajnik je hitro dvignil glavo ter prestrašeno bulil v zrak — proti stropu . . .

Govoriti? — Bog nebeški, celi dolgi govori — z vprašaji in klicaji in pomišljaji in retorskimi frazami in z efektnimi prehodi in pretresujočim koncem . . .

Gospoda Bobka je začelo tresti, kakor bi v pozni jeseni brez suknje sedel na širnem polju, čez katero vejejo in brijejo ledeni jesenski vetrovi . . .

Ne — govora — dolgega, umetnega govora še ni govoril gospod Bobek svoje žive dni nikoli . . . Sedaj pa bi ga moral . . . O . . . o . . . tajništvo . . . tajništvo! —

A polagoma se je gospod Bobek zopet pomiril. Celo smehljal se je spet — prijazno in zadovoljno . . .

»Čemu bi se bal?« — je tuhtal v svojem srcu ter se veselil srečne misli, ki ga je rešila vsega strahu — »čemu bi se bal? — Če bi res moral kdaj govoriti, pa mi napravi govor — seveda lepo pisan na bel papir — kolega gospod Čuš. Pet šol ima — to se pravi, v peti šoli je obtičal — a jaz imam le dve — in v drugi sem padel, kar pa ostani širšemu občinstvu prikrito do sodnjega dne . . . Ni čudo torej, če g. Čuš zna govoriti, kakor bi bral iz knjige — iz aktov. In kake besede, kake podobe, kake periode! Človek včasih niti ne umeje, kaj da pravzaprav hoče reči! Ta mi napiše govor, ter se ga naučim — gospodu Čušu pa plačam pol litra vina . . . Dobro!« —

Tako je novi gospod tajnik srečno rešil in možato zaključil to točko . . .

Sladko in zadovoljno se smehljaje, je zlezal s postelje ter se začel oblačiti . . .

Toda dovolite, da vas natančneje seznanim z gospodom Bobkom, novoizvoljenim tajnikom slavne podružnice m...ske družbe sv. Cirila in Metoda.

Gospod Bobek je bil privaten uradnik. — Ker sem si izbral ravno privatnega uradnika za predmet te črtice, mi morda to zamerijo nekateri privatni uradniki, češ, da privatni uradnik ni zato na svetu, da bi služil v privatno zabavo privatnih pisateljev in privatnih bravcev . . .

Toda, stojte — prosim — in pomislite: S takim očitanjem bi mi delali veliko krivico. Saj nam gospod Bobek ne služi toliko v zabavo — ne, on je v prvi vrsti le predmet našega sočutja in naših simpatij.

Že, da je privaten uradnik, vzbuja v nas sočutje. Sočutje nam provzroča nadalje dejstvo, da je od njegovega rojstva preteklo trideset let.

Simpatije nam vzbuja v sedanjih časih redka lastnost, katero je hvalil na njem sam šef, strogi in mrki dr. Zajec — da je namreč gospod Bobek vesten delavec in vseskozi pošten in zanesljiv služabnik.

Da, vesten delavec je bil gospod Bobek.

Že četrte ure pred časom, ki je bil zaznamovan na tablici na durih pisarnice kot uradni čas, se je šetal po ulici pred hišo, v kateri je bila pisarnica. Pet minut pred določeno uro je bil že pred vrati.

In potem je sedel v pisarnici na stari, široki stol, nagnil glavo in zgornji del malega telesa nad akte ter se popolnoma zamislil vanje.

No, vsaki človek ima nekaj, kar daje njegovemu življenju neki smoter, neko zadačo, nekaj, kar več ali manj izpolnjuje njegovo življenje, da ni povsem brezmiselno, povsem puhlo, prazno. Pri enem je denar oni smoter, ki ga vodi pri vseh njegovih dejanjih, drugega navdušuje ljubezen do domovine — včasih sta tudi oba ta smotra tesno spojena! Tretjemu ogreva in solnči njegovo življenje ljubezen do deve — četrtemu ljubezen do samega sebe — do svojega telesa.

No, gospodu Bobku so dajali potrebne snovi za življenje — akti! Iz aktov mu je velo nasproti nekaj tako prijetnega, nekaj tako oživljajočega, da so se mu pri branju in pisanju in prepisovanju teh aktov prsi dvigale visoko in mladostno, kakor se dvigajo bolniku v balzamskem vzduhu smrečjega gozda tik mirnega gorskega jezera . . .

S kako ljubeznijo je preobračal gospod Bobek vse te papirje, s kako ljubeznijo je študiral in proučeval poedine stavke, posamezne besede, vsako črko! In prepisoval je vse s še večjo vnemo in s ču-

dodelno svojo roko je slikal na papir črke, da mu je od veselja poskakovalo med akti ostarelo srce . . .

Ko so prihajali ljudje, se je le stežka obrnil od aktov, le stežka je odgovarjal raznim vprašanjem pravdarskih kmetov. In ko je gledal temu ali onemu v obraz, se mu je dozdevalo, da je ta ali oni obraz le kak akt, da so oči črke, nos črka, usta črke, ušesa črke — vse same črke, lepe ali spačene — kakršen je bil ravno obraz . . .

In kako miren, kako tih, kako vdan je bil v svojo borno usodo ta privatni uradnik. Nikdar nevoljen, nikdar jezen — o ošabnosti njegovi tudi nihče ni mogel nič povedati; nikdar ni nihče slišal, da bi se s kom prepiral, nikdar ni na robate govore razjarjenih kmetov odgovarjal enako robato . . .

»Oče« — je rekal pri takih prilikah s svojim tihim, skoro boječim glasom — »oče, čemu se jezite? . . . čemu? . . . vas vprašam . . .«

Pogledal je za hip razjarjenemu, kričečemu kmetu v obraz — ter je povetil oči, kakor bi bil on kriv gneva in jeze kmetove.

Več pa navadno ni govoril — vobče mu je bilo govoriti težko in neljubo.

Nekoč se je pritepel v pisarnico nepoštenjak-strokovnjak. Vtihotapil se je v sobo gospoda dr. Zajca, ki je bil ravno odsoten, in prisvojil si je na mizi ležečo žepnico, do katere po naravnih in božjih zakonih ni imel niti najmanjše pravice. A veliki pes dr. Zajca, ki je v uradnih urah vedno ležal v sobi, ga je zapazil ter skočil iz kota k njemu. Tat se ni mogel in upal ganiti; niti ure si ni upal položiti na mizo, kjer je ležala poprej, ker je pes stal tik njega, prežeč nanj in pripravljen, da ga zgrabi pri najmanjši sumni kretnji.

Ko je gospod Bobek slišal psa mrčati in renčati, je kot zvest uradnik pogledal v drugo sobo.

Hitro je spoznal ves položaj. Psa je s pomirjevalnimi besedami spravil v kot; potem pa je tiho in pohlevno sprejel od presenečenega tatu uro, jo položil spet na mizo ter je prijateljski del možu:

»Pes ne trpi rad tujih ljudi v pisarnici.«

Rekel je in spremil nevaženega gosta do vrat . . .

Pil gospod Bobek ni ali vsaj mnogo ne.

Le včeraj se je radi nepričakovane volitve izpozabil ter pil nekoliko vrčkov preveč. Posledica tega pa je bila, da je pozabil, ko se je vrnil od shoda, zapreti žaluzije ali pa spustiti rolete, ter legel spat . . .

»He — gospa Vuga, prinesite kave.«

»Tako! — Je že dolgo pripravljena,« se je odzval visok glas iz bližnje kuhinje.

Gospod Bobek, ki se je bil med tem že umil in oblekel, je spet priprl vrata ter sedel na staro, že vrlo odrgnjeno in obledelo zofo...

»Danes ste dolgo spali, gospod Bobek,« je hitela s piskajočim glasom gospodinja Bobkova, Vugovka, še predno je prav odprla vrata.

»Hm . . . hm . . . res malo dlje . . .« Gospod Bobek je govoril malomarno, samozavestno ter se leno naslanjal ob rob zofe.

Gospodinja — visoka, suha, že dokaj priletna žena — se je nemalo začudila . . . »Kaj pa je to?« si je mislila ter pazno pogledovala svojega stanovnika . . .

»Veste . . . to je danes izjema . . . Včerajšnji dogodek je vzrok tega . . . veste . . .«

»Kaj? . . . Kako? . . . Kak dogodek? . . . Res, sinoči ste se pozno vrnili.

»Bila sem že dolgo v postelji . . . Čudila sem se.«

»Hm . . . hm . . . čudila . . . Saj je res bilo nekaj nenavadnega . . .«

Gospod Bobek, ki je že poprej govoril pretrgano in v nedovršeni stavkih, je naredil tukaj daljši odmor ter zadovoljno zrl v osuplo gospodinjo, ki je radovedno in težko pričakovala, da ji naznani izredni dogodek, ki je bil vzrok njegove pozne vrnitve.

Gospod Bobek se je slovesno dvignil z zofe, se iztegnil, da je bil videti večji, nego je bil v resnici, ter je dejal polagoma in poudarjajoč vsaki zlog:

»Torej vedite, gospa Vuga, da so me sinoči izvolili za rednega tajnika tukajšnje podružnice slavne družbe sv. Cirila in Metoda . . .«

Zmagonosno je zrl v gospo Vugo, kakor bi pričakoval, da to povsem pretrese vest o njegovi novi časti.

Gospodinja pa si je globoko oddehnila.

»Da le ni bilo nič hujšega . . . Bala sem se, da se vam je pripetila kaka večja nesreča.«

Gospod Bobek je odprl oči in usta; kar streslo ga je.

»Glej jo no« — si je mislil — »nikakršnega vtiska ni naredila nanjo vest o moji novi časti. Kako more pri tem izrednem dogodku ostati tako mirna! In govori še celo o neki večji nesreči, kakor bi moja izvolitev že sama ob sebi bila tudi nesreča . . . Nič ne ume! Ta ženska pamet!«

In glasno je dejal po nekolikih hipih:

»Veste, gospa Vuga, vi tega ne umejete . . . Čakajte, poučim vas, natanko vas poučim o vsem tem.«

In začel je pripovedovati o včerajšnjem dogodku; z vznesenimi besedami je opisoval in razkladal pomen tajnika za društvo . . .

Kava je postajala mrzla ter se prepregala z rjavo kožo . . . tajnik je govoril in govoril in se pri tem vedno bolj razgreval . . . gospa Vuga je poslušala ter se čudila, da je njen gospod stanovnik postal hipoma tako izredno zgovoren, kar je samo ob sebi tudi bilo že skoro dogodek . . . čas pa je potekal . . .

Tin . . . tin . . . tin . . .

S tankim glasom je odbila ura — osem!

»Ha!« je bolešno viknil gospod Bobek, planil pokoncu ter se prijel kakor uničen za redke, ob koncih že osivele lase. — »Osem! Ob osmih bi moral biti že v pisarnici!«

Pograbil je klobuk ter bežal iz sobe. Vrat ni utegnil zapreti...

In tako je prišel tisto soboto privatni uradnik gospod Bobek na velik čud dr. Zajca deset minut prepozno v pisarnico.

Dasi šef ni zahteval kake motivacije te zamude, mu je Bobek vendar skrušen in ves potrj razložil vzrok, t. j. ves dogodek; tedaj se je dr. Zajec, sicer strog in mrk, nasmehnil ter menil dobrovoljno:

»Dobro . . . dobro, gospod Bobek. — Nič se ne vznemirjajte radi tega.«

A navzlic temu se je gospod Bobek vznemirjal. Celo akti ga danes niso posebno veselili. Parkrat je zapisal mesto e — l — in enkrat je pomočil pero tako globoko v črnino, da mu je kanila debela kaplja na akt, kateremu je bilo treba pripisati samo še datum.

Gospod Bobek se je začel zgražati sam nad seboj in nad svojo čudno razmišljenostjo.

Živo je čutil, da je vsa pozemska čast le breme, in da provzročča le skrbi . . .

* * *

»He — he, prijatelj dragi, čestitam ti . . . Pri moji veri, iz srca ti čestitam . . . In do zemljice črne se ti klanjam, amice carissime... he . . . he . . .«

Gospod Čuš si je s srčnim zadovoljstvom vihal redke, a nenavadno dolge brke ter se smehljaj srečno in veselo, da so se mu usta neobičajno razširila.

Videlo se mu je, da si je danes privoščil že precejšnjo merico »dobrega«.

Gospodu Bobku je bilo skoro malo sitno, da sta se sešla. Vedel je, da Čuš rad zbija neslane šale in dovtype, ako mu vinski duhovi zlezejo v možgane . . .

A Čuš je bil izredno dobre volje . . . Govoril pa je — kakor v takih položajih navadno — zmedeno in brez vsakega logičnega stika . . .

»Odkod te prinaša usoda in sreča junaška, gospod tajnik . . . Izredna čast to, tako med nama povedano, veš, tako entre nous . . . izredna čast . . . Čestitam, visoko si se popel . . . Kdo bi si mislil...«

Samozavestno in zadovoljen sam s seboj si je gladil rdeči, široki obraz ter z zakajenimi očmi zrl v gospoda kolega. —

»Iz pisarnice prihajam,« je mrmral ta ter se skrivaj oziral nakrog, v katero stran bi najlažje ušel polpijanemu Čušu.

»Ho . . . ho . . . iz pisarnice! — Ob šestih! — Saj vendar ob petih zapirate!«

»Bilo je neko nujno delo. Sicer pa še ni šest — polšest!«

»Šest ali polšest! — Pol ure — bagatelnost! . . . Kaj, ali se hočeš radi pol ure prepirati? Kaj je pol ure v človeškem življenju, kaj v neizmernem oceanu časa? Kaj? te vprašam . . . Nič, ti pravim, prav nič. — Kaplja v morju, neviden atom v vesoljnem stvarstvu . . . Pol ure! — No, sicer pa se zbok pol ure ne bodeva pričkala in radi take smeti ne razdirala in rušila svojega srčnega prijateljstva . . . Kaj — he?«

Tajnik je pokašljeval.

Čuš pa si je po tem govoru z veliko rdečo rutico počasi obrisal čelo in obraz, dasi mu ni bilo ravno vroče. Hotel je pokazati »chic« in kolegu dati časa, da pomišlja o njegovih globokoumnih besedah. —

Črez nekaj časa pa je nadaljeval patetično in vzneseno:

»Kaj ti pravim, prijatelj ljubi, solnce mojega življenja in luč mojih oči — kaj ti pravim, dragi moj tajniče? . . . Ali ne bi bilo pametno, da si greva namočiti malo grli in se malo pokrepčat? — Obenem pa lahko slovesno in dostojno proslaviva tvojo izvolitev za tajnika naše slavne podružnice . . . Bog jo živi! Vivat, floreat, crescat!«

Čuš se je navduševal — radi te vsakdanje pijače, si je mislil na tihem.

A gospod Bobek je ugovarjal:

»Denar, moj dragi gospod kolega, denar!«

»Kaj denar — mamon! Ali se ne sramuješ! Kdo bode tako nizko in filistrsko mislil! Saj nisi čifut! — Sicer vem, da ga imaš. Če pa ga nimaš pri sebi, še tudi ni največja nesreča. Pa bova pila

na kredo, saj naju poznajo. To ti je našega ničvrednega življenja najvišja filozofija . . . Ves naš mladi rod se je oklepa . . . Pa to je vse neumnost, vse piškavo, vse gnilo — naš mladi zarod namreč mislim in njegovi nazori. Vrag jih vzemi! — Pojdi, k Zelenjaku greva, k »Cvetoči lipi« . . . Pol ure hoda je sicer do tja — a krasno vino . . . kakor šampanjec . . .«

Gospod Bobek bi se bil sicer rad obranil sitnega tovariša. A pomislil je na načrt, katerega je iztuhtal zjutraj, da se bode namreč zatekal h govorniškemu talentu Čušvemu, ako bi moral kdaj govoriti v javnem zborovanju.

Ta pomislek je bil odločen. Na pol radovoljno, na pol prisiljen je šel z natrkanim kolegom.

* * *

Pri Zelenjaku še ni bilo mnogo gostov, ko sta dospela tja Bobek in Čuš. Le par delavcev je sedelo v prvi sobi. —

A polagoma so gostje prihajali v obilnem številu. Drugo sobo so zasedli večinoma trgovski in rokodelski pomočniki in nekaj boljših delavcev . . .

Vino Zelenjakovo je bilo res dobro — pravi Ljutomerčan.

Čuš ga je z navdušenjem srkal — čakajte, ta beseda ni primerna, ni na pravem mestu — ne — pil ga je v dolgih, mogočnih požirkih.

»To je vino, to!« — je hvalil vsakikrat, ko je odložil čašo. — »To poživi dušo. Kar novo življenje čuti človek po žilah.«

In da bi še bolj čutil to novo življenje, je vedno in vedno spet prijemal čašo. — In dvignil jo je čisto proti oknu, zaprl levo oko, z desnim pa je kritično motril cekinasto-belkasto tekočino. Cmakal je z jezikom, da bi izrazil svojo zadovoljnost, ter pil in pil. In da bi vse svoje misli, vse čute, celega človeka koncentriral v pijači, je pri pitju zaklopil oči ter sedel mirno in nepregibno kakor mramornat kip. Le glava se mu je počasi in malce dvigala.

A gospod Bobek je pil polagoma, s pomislekom.

To pa je Čuša, kateremu so vinske moči bolj in bolj silile v možgane, razjezilo.

»Ali si filister, da ne piješ,« je kričal ter gledal z jeznim, ogorčenim pogledom. »Res, sedaj vidim, da si filister — povsem vsakdanji, proklet filister!«

In pogreznil se je v globok molk, poln svete jeze in nizkega zaničevanja.

A čez nekaj časa je začel zopet psovati:

»Glej to zgago! Še danes ne pije! . . . Za tajnika je izvoljen — in niti ne pije ne!«

»Pamet, prijatelj, pamet! Saj pijem. — A ni vsakdo enake čudi; ta pije hitreje, drugi bolj polagoma. Različne čudi!«

Čuš je zaničljivo mahnil z roko ter mrmral:

»Vrag po čudi! Kaj je čud? Neumnost!«

A polagoma se je vendar pomiril z le bolj prisiljeno jeznim in nevoljnim glasom:

»No — pa se ne drži kakor kislá Minka ter si ga privošči!«

Hipoma pa se je spomnil, da mora danes plačati Bobek. In navdušil se je pri ti misli ter zakričal glasno, kakor bi bil na sejmu:

»Bog te živi! — Bog živi tajnika! Živio!«

In s hripavim basom je intoniral:

»Kol'kor kapljic, tol'ko let
Bog nam daj na svet' živet' . . .«

Gostje so ga po strani pogledovali ter se zaničljivo nasmihali. A Čuša to ni oviralo, da ne bi bil dal odduška svoji navdušenosti v mogočni pesmi . . .

Po sobici se je že celi večer sukala brhka Lenčka.

Čuš pa je rad imel take majhne, drobne stvarce, obraza nežnega kakor ravnokar dozorela breskva, ust rdečih kakor jagode in oči, kakor jih ima tankonoga srna . . .

Vedno jo je torej lovil za mehko ročico ter jo rotil:

»Lenčka, jaz te ženim! Duše mi, da te ženim! — Kaj se smeješ? Lepšega ne dobiš . . . ali misliš, da ga dobiš . . . he? Fant pa sem, fant — kaj ne Lenčka? — In denar tudi imam . . .«

Lovil jo je za malo roko ter ji hotel pogladiti mehko ličece, a Lenčka se mu je izmuznila kakor mucka.

»Kaj boš se to onegavila, Lenčka! — Ali se me morda bojiš? Kaj bi se me bala, saj sva že na pol ženin in nevesta . . .«

Hipoma pa ga je pograbila sveta jeza, da se smeje Lenčka tudi drugim tako zveneče in sladko kakor njemu. In začel je besneti:

»He — ti — Lenčka — čuješ! To ti pravim, okrog onih bledoličnikov jetičnih tamkaj se mi nič dosti ne suči . . . Tega ne trpim!«

In v potrdilo, da tega ne trpi, je udaril s stisnjeno pestjo po mizi, da so čaše zažvenkljale. In začel je zabavljati jetičnim komijem in mojstrom-šivankarjem.

A oni so ga grdo pogledovali ter dajali v ne baš posebno klasični nemščini odduška svojemu gnevu . . .

Čuš in Bobek pa sta ga zopet pila in pila . . .

Polagoma pa je Čušu zlezla težka glava na mizo.

»Zaspan . . . pre-presneto-to sem za-span,« je mrmrljal še komaj slišno; potem pa je začel smrčati.

Na gospoda Bobka je že tudi močno vplival oživljajoči Ljuto-merčan. Bil je že prav dobre volje; nič se ga ni več branil. Po zgledu kolege gospoda Čuša je praznil čašo za čašo.

»Lenčka!« je oblastno zaklical, ko je bil liter prazen. — »Še enega — celega!«

Lenčka je prihitela.

Smeje je gledala spečega Čuša ter hudomušno vprašala:

»Ali spi?«

In pri tem se je nasmejala tako otročje razposajeno, da sta se ji naredili na ovalnem, mehkem licu dve čudovito zapeljivi jamici.

Gospod Bobek se je z divljenjem zagledal v ti jamici — gledal je sicer le z desnim očesom, levo pa je zaklopil, ker je sicer videl dve Lenčki — pogrezal je kalni pogled v rjavkaste oči Lenčkine, ki so se tudi smejale kakor ves obraz. Njene mehke, rdeče ustnice pa so se kar krožile za poljub . . .

In tisti hip je satan grešnega poželjenja obsedel pijanega Bobka. Ovil je roko krog tankega pasu Lenčkinega ter začel grliti s sladkim glasom kakor ljubezni pijan golobček:

»Lenčka . . . Lenčka . . . srce moje!«

»Pustite me no . . . no — ali . . .«

»No — no — kaj boš to, srček moj! — Kako si lepa, Lenčka, kako si lepa!«

»No, bodite vendar mirni!«

Hotela se mu je izviti, a Bobku je dajalo v obilni meri zaužito vino izredno moč. Trdno je pritiskal dekle k sebi ter grgoljal s hripavim glasom:

»Lenčka . . . en poljub . . . samo en poljub! Lenčka — jaz te ljubim . . . ljubim . . .«

Vstajal je raz stol, tiščoč jo vedno k sebi, ter se je hotel popeti do njenega lica.

»Pustite me!« je kriknilo dekle. Vila se je v njegovem objetju, a zaman se je trudila, da bi se ga ubranila.

»Lopov!« — »Nesnaga pijana!« — »Vrzite ga ven!« — »Ven!« — so se zaslišali ogorčeni, a obenem škodoželjni in zasmehljivi glasovi od drugih miz. Gostje so vstajali. — A gospod tajnik in privatni

uradnik Bobek, katerega je povsem premagala strast, ni ničesar videl in ničesar slišal.

Hipoma se ga je oklenilo kakih šest ali osem rok.

In predno se je prav zavedel, so ga položili ne baš posebno lahko v rosno travo pred gostilnico. Na glavi je začutil še par prav težkih in žilavih pesti, na suhem hrbtu pa par sunkov s trdimi petami in podplati.

Za njim pa so prinesli še Čuša, ki je — pijan in zaspan jecjal z grgrajočim glasom:

»Ali se že peljemo?«

Mislil je najbrž, da ga prijatelji neso na voz, kar se mu je pijanemu že večkrat pripetilo. —

»Tu ležita, mrcini pijani, nesramni!« so se norčevali elegantni gospodiči in se z grohotom vračali v sobo.

Gospod Bobek se je ječeč in vzdihajoč vzdignil, skorej docela iztreznjen.

»Oh . . . oh . . . to vino, to vino me je zapeljalo . . . In ta vražja Lenčka! — Bog se smili!«

Tako tožeč, si je otipaval ude suhega telesa, ali so še pač vsi celi. No, celi so še bili. A od padca in od strahu je bil ves nekako odrevenel . . .

Jezno je brcnil — kar je bilo sicer popolnoma proti dobri in mehki naravi gospoda Bobka — s koncem šolnov pijanega druga, kateri ga je zapeljal v to nesrečno hišo.

»Vstani, klada pijana! — Domov pojdeva!«

»Ha« — je mrmral ta v spanju — »hlad je . . . Izvrstno se ohladim!«

»Pa se hladi, malopridnež!« je mrmral gospod Bobek.

In kakor duh je izginil v temo in noč.

Iz gostilnice pa je zvenel za njim prešeren, razposajen smeh in glasna govorica . . .

* * *

Temna noč je z mehkim ovojem tesno ovila vso zemljo, kakor skrbna mati tesno ovije malega otroka s tankimi, voljnimi pleniciami.

Gospod Bobek je videl le par korakov pred seboj . . . Dalje pa je bilo povesod, kamorkoli je pogledal, kakor gost, neprodiren zid teme in megle, ki se je pa vedno umikal pred njim, ko je polagoma korakal po cesti.

Ta zid, ki ga je — liki jetnika temne stene ječe — obdajal okrog in okrog, je stal vedno v isti daljavi od njega. In baš radi

tega se mu je dozdevalo, da ne pride dalje, da prestopa vedno na istem mestu. A vendar se je oddaljeval od gostilnice. Kriččči, polpijani glasovi so mu v nočni tišini pljuskali le še nedoločno na uho . . .

Tu in tam je stal ob cesti kak belkasto-umazan kamen, kak pobarvan lesen kol, katerega obris pa je videl le nedoločno in zabisano, dokler ni stal prav zraven.

Trava ob cesti je bila rosna; Bobek je to čutil, ker je često stopil v travo, in rosa mu je močila obutel, ki je postajala bolj in bolj mehka, težka in mrzla . . . No, ta rosa — to niso bile solze, ki jih plaka zemlja pri slovesu solnca, ne, to so bile solze jeze in gneva, da je mrka noč premagala jasni, topli dan. In sedaj se ji privija mrzla nočna tmina, da trepetata kakor nedolžna deva v sovražnem objemu nasilnega trinoga . . .

Glasi, ki jih je slišal Bobek še nekoliko časa iz gostilnice, so bili že popolnoma zamrli . . .

Tiho je bilo okrog njega, mrtvaško mirno, mrzlo, pusto in neprijetno.

In ta neprijetna pustost okolice in meglene noči mu je polagoma legala v srce, v dušo . . .

In ko je tako v tihi noči počasi, s sklonjeno glavo korakal ob robu vlažne ceste — sam, oddaljen od vsega življenja in vsakega čutečega bitja, je nehote začel premišljati o svojem življenju.

In polagoma mu je postajalo jasno, kako grozno pusto je njegovo življenje, da nima ne smotra, ne namena . . . Sam stoji na svetu — brez ljubeče žene, brez otrok, za katere bi delal in se trudil, brez prijateljev — sicer pa v prijateljstvo nikdar verjel ni; brez potrebe je sicer, a tudi brez veselja . . . dela od zore do mraka — a za koga . . . da, za koga? Čemu trud, čemu vse življenje . . . O to življenje brez namena! —

Neki nov element, neki smoter je dala njegovemu življenju izvolitev za tajnika. Zanj je bila »dogodek«, ki ga je dvignil nad vsakdanjost.

A tudi ta izvolitev mu je bila le v nesrečo, je bila pravzaprav tudi vzrok neumnega »dogodka« z Lenčko . . .

Dozdevalo se mu je, da je zanj že minil čas, ko bi lahko dal svojemu življenju neki namen — da pravega trenutka ni porabil . . .

No, sedaj je brez smotra, brez vsake velike ideje, ki bi ga gibala, ga vodila, mu dajala novih misli, novih osnov, novih moči za njih izvršitev . . .

In nekoč se izgubi brez sledu, kakor se kapljica vode izgubi v ti vlažni megli okrog njega . . . Brez sledu! Nihče ne bo žaloval za njim, nihče se ga spominjal, nihče mu zasajal potočnic na grob . . .

Da, da — to je življenje brez namena, brez smotra . . .

In v srcu je čutil gospod Bobek grozno zapuščenost in praznoto.

In petinštiridesetletni mož je postal sredi ceste, se prijel za glavo ter vzdihnil globoko in žalno — kakor bi hotel spet priklicati odbeglo mladost, minola leta . . .

* * *

Par dni pozneje je naznanil gospod Bobek predsedniku podružničnemu, da odloži čast in posel tajnika . . .

Tu in tam se je še kdo pošalil z gospodom Bobkom radi njegovega tajništva, a ta je molčal na vse zabavljice . . .

Spet se je povsem posvetil zaprašenim in nezaprašenim aktom, med katerimi mu enakomerno poteka življenje brez vsakršnih vzbujajočih dogodkov sicer, a tudi brez — namena! —

Jesen.

Oj šumi, šumi, les, šumljaj, šumljaj,
Potoček moj, oj sapica, pihljaj!
Trpi mi zapuščena duša, vzdise,
Jaz mislim, mislim, v gozd grem tiho, tiše . . .

»Pozdravljen! Si-li ti, moj ljubček, kaj?«
Strmeč in plašen se ozrem nazaj,
Ne vidim nič! . . . V obraz mi vetre piše
In vznáša listje više, vedno više.

Kam greš, jesen? Nekoliko postoj!
»Na jasni jug jaz grem, v toplejše kraje,
Na dvor zeleni, beli gradič svoj.

Krog oken, vrat visi sadje najslaje,
Tam krasne so noči.« Jaz grem s teboj,
O starka ljuba, tam bi bil najraje!

Mihael Mihajlov.

Gregor Aleksandrovič Potemkin.

(1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

IV. Potemkinov konec.

(Konec.)

lavnostno potovanje Potemkinovo v Petrograd se je vršilo tako sijajno kakor po osvojitvi Očakova. Svečano so ga sprejemali po vseh večjih mestih, a cesarica mu je poslala naproti grofa Bezborodko, da ga pozdravi. V Petrograd je prispel dne 28. svečana leta 1791. Katarina se je sicer blagovoljno ponašala nasproti knezu, ki je bil sedaj že postaren, vendar je sčasoma opazil z njene strani nekako tajno hladnost, ki je bila bržkone posledica neprestanega obrekovanja njegovih nasprotnikov, posebno še Zubova. Znano je, da knez sploh ni trpel kovarskih protivnikov, nego je pokončal vsakega ter ga čim preje odstranil z dvora; ni tedaj nič čudnega, da je hotel storiti tako tudi z Zubovim. Toda to pot ni uspel, in vkljub vsi njegovi mogočnosti se je vendarle počasi povzdigoval nevarni protivnik. Sicer je cesarica še vedno izpolnila mnogokatero željo svojega vernega druga, toda njegova moč je vendarle slabela, posebno od onega časa, ko je moral oditi zopet na jug, dočim je Zubov ostal pri vladarici, in le-ta je nahajala veliko tolažbo v prijaznih razgovorih s človekom, ki ji je bil nov. Treba je tukaj omeniti, da je postarna cesarica v tem času pogostoma pobojevala; žalil jo je jadni položaj države, izmučene po tolikih vojnah, vnanje spletke in pa odpor Turške proti mirovnim pogodbam. Razdraževali so jo pa tudi domači odnošaji, posebno nesporazumljenje z »malim dvorom«. Prav verjetno je, da so se Katarini sčasoma priskutili preveliki načrti Potemkinovi; ona si je želela miru in pokoja, a strašile so jo nove osnove. Ni čudno torej, da so se pojavili pri nji znaki nezadovoljstva; vendar pa je bila pri vsem tem knezu še vedno dosti naklonjena ter ga je obsipala z udvornostmi, nagradami in podarki.

Med tem je obhajal knez krasne svečanosti v Tavrijskem dvorcu, kamor je vabil odlični svet, da se naužije radosti in veselja. Za samo eno tako zabavo, kateri je prisostvovala tudi cesarica, je potrošil pol milijona rubljev, a govorilo se je o nji ne samo v Petrogradu, nego po celi Rusiji. Ta zabava je bila labodja pesem sijaj-

nega kneza osvojene Tavride, kajti kmalu potem je moral vzeti slovo od petrograjskega društva in ljubljene cesariče. Le-ti ni bilo po volji, da se mudil knez tako dolgo v Petrogradu. Bilo je dosti raznih govoric, zakaj ni odšel Potemkin tako dolgo na bojišče. Trdili so, da je hotel osnovati v krajih, katere je oteel Turkom, posebno carstvo, v katerem bi vladal on pod vrhovno oblastjo Rusije. Toda to ni bil pravi vzrok; knez se je mudil zlasti radi Zubova, najhujšega tekmeča na dvoru, in Potemkinu je bilo več do zmage nad Zubovim nego nad samimi Turki. Tako so potekali v ti borbi dnevi in tedni, na bojišču so morali pa mesto Potemkina zapovedovati drugi poveljniki. To je knezu mnogo škodilo, in protivniki so ga začeli vse huje napadati. Vrsta slavnih zmag, med katerimi je bila glavna dobljena nad vezirjem pri Mačini dne 28. svečana, je naposled kneza zdramila; tedaj se je pa tako razburil, da je zmagovitemu generalu celo očital njegove uspehe. Izprevidel je, da na tak način izgubi ves ugled, ko se pokaže, da namesto njega lahko kdo drugi dokonča vojno in sklene tudi mir.

Potemkin se je moral vdati; razsrjen radi svojega nestalnega položaja pri dvoru, mučen in vznemirjen s pekočo zavestjo, da je iztisnjen, je odšel iz Carskega sela dne 24. malega srpana l. 1791. Gotovo ni slavnih knez Tavriški še nikdar čutil toliko bridkosti in ponižanja, kakor prve dni tega svojega progonstva, saj mu je bila cesarica sama ukazala, da mora nemudoma oditi k vojski... Nikdar več ni videl prestolnice, ki je bila tolikokrat priča njegove slave in mogočnosti.

Toda bilo bi krivo, ko bi se trdilo, da je Katarina čisto izpremenila ravnanje nasproti svojemu dragemu knezu, tudi še dalje mu je bila dobrotnica; veliko število najbolj laskavih in bodrečih pisem je letelo za knezom, bržko je odšel iz Petrograda. Tolažila ga je še posebno od onega časa, ko ji je sporočil, da ga napada huda bolezen; svarila ga je v pismih, naj se varuje in čuva svoje zdravje na težavnem potovanju.

Potemkin je vkljub svoji bolezni nenavadno hitro prispel v Jaše; le osem dni je potreboval od Carskega sela. Pravijo, da je bil strašno razdražen radi mirovnih pogodb, katere je bil sklenil knez Repnin s Turki; vendar se je kmalu potolažil, četudi se je nekaj časa mislilo, da se razbijejo mirovni razgovori, ker je Potemkin zahteval med drugimi pogoji tudi nezavisnost Moldavije, za Vlaško zljajšanje davka, za Rusijo pa Anapo. Toda Rusi so bili strašno zadeti

po vojni, Turška pa je na bojišče znova postavila 200.000 mož na desnem bregu Donave nasproti Brajli, in mir se je moral skleniti.

Vendar Potemkinu ni bilo usojeno, da bi bil on sklenil ta mir; smrt se mu je brzo približevala.

Trpel je med boleznijo hude težave in duševno vznemirjenost. Pri takih napadih je vsemogočni knez, ki je bil sicer tako oblasten, iskal pri Bogu zavetja ter spisal tudi pobožno molitev Spasitelju v čast. Razni slučajji so poveličevali knezovo klavnost ter mu vsiljevali slutnjo o bližnji smrti. Sredi velikega srpana je umrl brat velike kneginje Marije Feodorovne, princ Württemberški. Knez je bil za pogrebom, a ko je šel po dokončanih molitvah iz cerkve ter velel, naj pride njegova kočija, so mu pripeljali pogrebni voz. Knez je ves prestrašen odskočil. Kmalu potem so ga odpeljali že bolnega v Jaše. Na tem potu je določil pooblaščenca za mirovni sestanek. V Jašah se mu je bolezen shujšala. Od tukaj je pisal Repninu, da je po dolgotrajnem trpljenju popolnoma oslabeled. »To mesto«, pravi v pismu, »napolnjeno s človeškimi in živinskimi trupli je bolj podobno grobišču nego človeškemu prebivališču. Bolezen me je popolnoma izmučila.«

V Petrogradu, v cesarskem dvorcu, pa je cesarica z nemirom sledila razvitek bolezn starega druga. Kadar je čitala poročila zdravnikov, se je včasih bridko razjokala. K bolniku je prišla tudi njegova ljubljena sorodnica Branicka, ki ga ni zapustila do smrti . . . Knezu je postajalo vse huje in huje; toda dasi je imel zbran okoli sebe cel zbor zdravnikov, vendar ni mnogo maral za njih svete, ampak je še sam pospeševal svojo bolezen s tem, da je mnogo jedel, si polival vročo glavo z mrzlo vodo ter se jezil radi malovrednih reči kakor nestrpljiv otrok.

Dne 27. kimavca je zapustil Potemkin Jaše, katere so se mu zdele pravi grob, ter šel v komaj dogotovljeni Nikolajev. Pred odhodom je še podpisal že s prav oslabeledo roko cesarici poslednje pismo, katero je pa ona sprejela že po njegovi smrti. Glasi se tako-le: »Matuška, najmilostivejša vladarica! Ni mi možno več prenašati muk, samo ena rešitev mi še ostaje — da zapustim to mesto; zatorej sem ukazal, da me odpeljejo v Nikolajev. Ne vem, kaj bo z menoj. Odidem, da se rešim. Verni in zahvalni podanik Potemkin.«

Knez ni prispel v Nikolajev. Na prvi postaji, kjer je bilo naznačeno prenočišče, so mu priredili svečan sprejem, toda iz kočije se je slišalo žalostno zdihovanje: »Duši me, vroče je!« Rano v jutro so odpotovali dalje (kneza je spremljevala namreč po navadi mno-

goštevila družba); toda komaj so se oddalili nekoliko vrst, je že bolnik zaukazal, da se ustavijo. »Zdaj pojdemo nekam,« je izpregovoril — »jaz umiram! Vzdignite me iz kočije; naj umrem na tleh!« — Po drugih poročilih držal je bolnik v rokah sv. podobo, jo poljubljal, jo oblival s solzami ter neprenehoma zdihoval: »Bog moj, Bog moj!«

Danilo se je. Razprostrli so preprogo, prinesli blazino ter položili nanjo kneza. Zdaj ni nič več govoril, nego samo stokal. Kmalu potem je silno zdihtnil, se iztegnil, in ni ga bilo . . . Kozak iz spremstva je prvi povedal, da knez umira, in umirajočemu so zaprli oči na večni spanec z zamazanimi bakrenimi denarji . . .

Vtisk o nenadni smrti mogočnega kneza je bil izreden. Cesarica je nekoliko dni prejokala. Grof Esterhazi je pisal svoji soprogi o tem dogodku: »Spričo smrti kneza Potemkina nosi tukaj vse žalno obleko. Cesarica ni nobenkrat izšla; eremitaž (zabav v zimskem dvorcu) ni bilo; ona celo navadnih iger ni igrala v notranjih sobanah.« V pismu do Grimma in drugih oseb pa tudi v razgovorih je kazala Katarina iskreno in globoko žalost za pokojnim knezom. Mnogim izmed dvornikov je smrt Potemkinova dobro došla, med njimi tudi kronanim glavam, n. pr. Stanislavu Ponijatovskemu, ki se je bal osnov mogočnega kneza glede Poljske . . .

Naj še omenimo, kako so pisali o Potemkinu po njegovi smrti. Mason, dasi ni bil njegov slavitelj, trdi o njem, da je bil izreden človek, velikan, ki je vse nadkrilil. »On je sezidaval, pa tudi razruševal,« pravi Mason, »včasih zmešal vse, a tudi oživil vse. Kadar je bil odsoten, so komaj govorili o njem; ko se je pojavil, so gledali samo njega. Imenitni njegovi protivniki, ki so igrali pri vojski neko ulogo, če je bil knez odsoten, so pobegnili domov, bržko se je on povrnil; kajti poleg njega niso imeli nobenega ugleda.« — »Kar se mene tiče,« je pisal Rostopčin S. R. Voroncovu, »sem oduševljen radi tega, da je dan smrti njegove gotov, dočim nihče ne ve dneva, ko se je porušil rodovski kolos.« »Veliko drevo je padlo: bil je izreden človek,« govori o njem moskovski metropolit Platon. A pismo cesarice Katarine do Grimma — krasna nje nadgrobnica — se glasi tako-le: »Strašen udarec me je zadel — moj učenec, moj drug — da, lahko rečem — moj malik, knez Potemkin Tavriški — umrl . . . Bil je to človek velikega uma, redkega razuma in plemenitega srca. Z njim ni nihče znal ravnati, on pa je umel divno upravljati z drugimi.«

Veseli pa so bili smrti slavnega kneza njegovi sorodniki, ki so dobili ogromno njegovo zapuščino — čez deset milijonov vrednosti

in pa neštivilne umetnine. Cesarica pa je sama izplačala mnogo dolgov, katere je imela od pokojnika zahtevati državna blagajnica, češ, da je imel knez mnogo potrebščin, in da je večkrat trošil sam svoj denar za državne potrebe.

Katarina je tudi o Potemkinovi smrti izdala svečano pismo, v katerem so se navedla zaporedoma vsa njegova podjetja. To pismo se je shranilo v cerkvi v Hersonu, kjer je bilo tudi ukazano postaviti mramoren spomenik knezu Tavriškemu.

Truplo pokojnega kneza so odpeljali iz stepe v Jaše, odkoder so ga po svečanih mrtvaških obredih odpravili v Herson. Tukaj so ga položili v rakev cerkve sv. Katarine. Na mestu, kjer je umrl Potemkin, so postavili kesneje spomenik.

Toda kakor je bilo v usodi mogočnega kneza vse nenavadno, tako se je tudi zgodilo, da je bil tudi njegov spomenik v Hersonu v cerkvi sv. Katarine pokončan, a rakev zasuta z zemljo. Odeško društvo za zgodovino in starine je preiskalo leta 1873. grob Potemkinov. Našli so v gomili skrinjico, v kateri je ležala knezova črepinja; na zatilku so se videle vitice temnorjavih las; razen tega je bilo še nekoliko drugih kosti. V rakvi so dobili tudi še ostankov lesene in svinčene krste ter tri od biti sešite zvezde reda Andrejevega, Vladimirjevega in Jurjevega. To je bilo vse, kar je ostalo od mogočnega kneza, ki je nekdanj očaroval svet s svojo razkošjo in sijajnostjo! — Ne pozabimo še povedati, da so Potemkinu v Hersonu, ki ga je utemeljil on sam, povzdignili leta 1836. spomenik z javnimi doneski iz vse Rusije.

Izdajavec.

Devzdržno me vabi tvoj duh in tvoj cvet . . .

Oh, naj te utrgam, cvetica prekrasna!

Na prsih gojil bom in nosil tvoj cvet,

Skušnjava ti sladka, skušnjava opasna!

A ti se umičeš, dekle, pred menoj!

Kaj gledaš me ostro — tako porogljivo? . . .

Ah, zabil na prstan sem ta-le bil svoj,

Ki veže doma me na staro koprivo . . .

Márica II.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

XXVI.

(Koniec.)

stega dne popoldne sta sedeli Zdenka in Dana pri oknu ob cesti ter šivali.

Dana ji je pravila, kako jo je Olga odvrčala od samostana; nato je Zdenka še krepkeje nego Olga pobijala Danino namero.

»Oh, da me ne razumete!« se je jezila Dana. »Česa naj pa še želim? Ali nisem živela srečno? Kratka doba res, a bila je srečna. Za pokoro ali pa za zahvalo — kakor hočeš — hočem odslej živeti Bogu.«

»Le glej, da se proti starišem ne pregrešiš,« jo je svarila Zdenka.

»Meni se vse zdi,« je nadaljevala le-ta, »da se Zorko ne zapre v samostan.«

»Zakaj govoriš tako? Ali ga sodiš tako slabo?« je vprašala Dana.

»Slabo ne — a on ni kriv, da je izmed tistih ljudi, ki se kmalu vdajo v vsaki položaj; sam ne more nič za to, da je po naravi veseljak, kakor si ti sanjarka!« —

»Ti misliš torej, da o njem velja: Nov kraj, nova ljubav! In misliš, da njegova ljubezen do mene ni bila istinita, ne tako globoka kakor moja?«

Hišna, ki je prišla naznanjat, da sta doli profesor Nemeč in zdravnik, je rešila Zdenko, da ji ni bilo treba odgovarjati; zato je le-ta vstala naglo in veselo, Dana pa nevoljno.

V obednici sta že sedela gosta z Rošerjem in Rošerico.

Jesensko solnce je bilo pokukalo skozi oblake, se vanje uprlo ter jih nekoliko razgnalo. Vsi so veselo zrl to izpremembo skozi okno.

»To je vam poslednji pozdrav!« je rekel Rošer profesorju.

»Porabim trenotek in se grem poslavljat od krasnega gozda, kjer sem preživel toliko lepih ur,« je melanholski dejal profesor, vstal in hotel oditi z Rodičem.

»Pa pojdiva še medve,« se je oglasila Zdenka ter vprašujoče pogledala Dano in njene stariše.

Ko so oni štirje odšli, je dejal Rošer svoji ženi:

»Gotovo se zopet srečajo v gozdu z onim, ki vedno ondu čepi in menda premleva svoje spomine. — A ti še vedno nisi naznanila Dani, da mora zopet na Dunaj — glej, da ji vsekakor to poveš nocej!«

»Bodem ji!« je odgovorila kratko in žalostno Rošerica. —

Na mostiču jim je res prišel naproti kaplan z malim otrokom ob roki.

»Ah, to je Stana, poštarjeva Stana! Kako je zlata!« je vzkliknila Dana ter vzdignila štiriletno deklenco visoko v zrak in ji poljubljala obraz.

»Bila je pred hišo, ko sem šel mimo,« je razlagal Zorko, »pa je klicala za mano: »Kam glesite, gospod paklan?« —

»Kako ljubeznivo dete!« je rekla Zdenka, božaje ji goste temnokostanjeve lase.

»Kdo si ti, kako ti je ime?« je vprašal nekoliko nerodno profesor.

Stanka pa je vedno gledala le v Dolenca.

Le-ta jo je vzdignil, ji poljubil koralna usta in jo bodril:

»Povej no, Stana!«

»Poštarjeva Stana sem,« je dejalo dekletce, se izvilo kaplanu iz naročja ter bežalo na mostič ter jelo metati kamenčke v potok, veselo vzklikajoč ob vsakem pljuskju.

Vsi so nekaj časa molče gledali srečno stvarco.

»Glej, paklan, in ti, Dana, kako daleč zalučim ta kamen,« je ogovarjalo dete onadva, ki ju je poznalo bolje od drugih.

Rodič, ki je spričo Nemčevega razkritja radovedno ogledoval Zdenko, je zapazil, da je res interesantna. Hotel se ji je pridružiti, a ni vedel, o čem bi začel govoriti, da bi jo zanimalo.

Rešil ga je Nemecc, ki je velel, naj bi šli še malo dalje, stopil k Zdenki na drugo stran in začel razgovor o — srečni otroški dobi.

Dana je uporabila priliko ter se oddalila nekoliko s kaplanom, ob katerem je skakljala tudi Stana.

»Danes vas ni bilo k maši!« je začel Zorko.

»Ne — in včeraj sem bila pri župnikovi maši —«

»Videl sem vas!«

»Vi ste izpovedovali.«

»Da, videl sem vas ter opazil vsako vaše kretanje, Dana.«

Ona je molčala.

»Ali so vam kaj rekli doma?« je vprašal zopet on.

»Rekli mi niso ničesar, a hujše, nego da bi mi kaj rekli, je njih pomenljivi molk,« je dejala žalostno Dana . . .

Ko je profesor Nemeč razvil pogovor med Rodičem in Zdenko, je pristopil h kaplanu ter ga vprašal, ali se že pripravlja na odhod.

Ostal je do slapa in nazaj ves čas pri njiju ter bil zadovoljen, ko je slišal, da se Rodič in Zdenka razgovarjata tako živahno, dasi bi jo bil on srčno rad sam poslušal in se z njo razgovarjal.

* * *

Ko je na večer Rošerica ukazala Dani, da pojde na Dunaj k teti, je nastal med materjo in hčerjo neljub prizor, ker se je Dana naravnost uprla, rekoč: »Ne, mama, ne pojdem na Dunaj — jaz pojdem v samostan!«

Radi solz, katere je mati prelila o nepričakovanem razkritju svoje hčere, in radi besed, s katerimi ji je očitala v prvi jezi nedopustno ravnanje, ni mogla tisto noč Dana dolgo, dolgo zaspati . . .

Drugo jutro je odpotoval profesor Nemeč ter obljubil Zdenki, da ji bode pisal redno; a ona mu je morala obljubiti, da mu bode takisto redno.

Rošerica je pa poklicala Zdenko k sebi in ji rekla:

»Kaj bi se ubijali z lekcijami, ki vendar niso nič gotovega! Ljuba Zdenka, ostanite tu pri nas vsaj nekaj časa Dani za družabnico.«

Po teh besedah je sedla, potem povlekla Zdenko bliže k sebi ter nadaljevala:

»Saj veste, kaj je bilo! Mi smo hoteli poslati Dano na Dunaj, a ona noče iti — gotovo ne, dokler je on še tu. Moral bi bil že oditi, pa je menda nalašč stvar zavlekel. Prosim vas, pojdite k njemu in ga prosite v mojem imenu, naj vendar že gre — potem pa izbi-vajte nji misel na samostan; kajti ta nesrečni otrok ne odneha, dokler se mu ne izpolni, kar si je ubil v glavo. Edinka je bila, pa je bila vedno vajena, da smo ji izpolnili vsako njeno željo — vajena, da ji nismo nikdar ugovarjali . . .«

Tu se je spustila Rošerica v jok.

»Kaj je vendar prišlo na misel ti nesrečnici! Moj Bog, moj Bog, kdo bi si bil le upal misliti kaj takega!« je tarnala dalje nesrečna mati . . .

Popoldne po kavi je hotela Dana iz hiše, ker se je bilo napravilo lepo vreme, toda Rošerica ji je rekla kolikor možno mило:

»Danes moraš ostati doma! Glej, ena naju mora v klet, kjer pretakajo vino, ena pa mora biti tu; a vas, Zdenka, prosim, da mi odnesete ta priporočena pisma in denar na pošto.«

»Prav, mama!« je rekla nekoliko osuplo Dana, ko je slišala, da pošilja Rošerica Zdenko na pošto. —

Zdenka je bila že prej pismeno naznanila kaplanu, da mora z njim govoriti, ter ga je naprosila, naj jo počaka na mostiču.

Našla ga je res že na mestu, naslonjenega ob leseno ograjo, zamišljeno zročega v mali potok pod seboj. Ko mu je povedala, kar ji je naročila Rošerica, je dejal nevoljno:

»Saj pojdem pojutrišnjem — v četrtek pojdem, zato pa naj nikar ne mislijo, da bode s tem Dani kaj pomagano; ona in jaz oba« ... Umolknil je.

Zdenki se je jel smiliti, in že se je skoro kesala, da ga je imela za površnega sangvinika, videč, kako je potr. Iskala je prikladnih besed, s katerimi bi ga bila tolažila, a ker ni našla boljših, je dejala, kakor je slišala Dano že večkrat govoriti:

»Saj vas čaka še drugo boljše življenje«.

Kaplan je globoko vzdihnil, izročil Zdenki za Dano srčne pozdrave ter šel dalje v gozd, Zdenka pa domov.

V sredo zvečer se je prišel kaplan kar na kratko poslavljat od Rošerjevih. Gospa mu niti velela ni, naj sede. Pozdravili so ga vsi, tudi Dana, kar na kratko.

Drugo jutro je stala Dana z Zdenko že zgodaj pri oknu. Nebo je bilo oblačno, in iz nizkih in težkih oblakov je škropil droben dež.

Ko je pridrdral kaplanov voz mimo, sta odprli okno in ga pozdravili še enkrat; voz pa je hitro oddrdral dalje, da je blato okrog koles visoko odskakovalo ter tudi Zorkovo črno sukno škropilo.

Dana ni hotela o teti in o Dunaju nič vedeti, a stariši, ki so bili vajeni, da je niso silili k ničemur, so pustili, da je ostala doma. Vabili so jo ob lepem vremenu sem in tja, a nje ni veselilo nikamor. Bivala je najrajša sama v svoji sobi, in tudi Zdenka, kateri sta bila Danina roditelja naročila, naj bo kolikor možno mnogo z njo, ji je bila nadležna; Zdenkina vsiljivost je zbudjala Dani neko antipatijo, katero je Zdenka dobro občutila . . .

Od dne do dne je Dana pričakovala, kdaj ji bode vendar Zorko pisal, a ker je zaman pričakovala, mu je naposled pisala sama, ker je mislila, da se on morebiti boji.

Njegovemu odgovoru se ni mogla načuditi; pisal ji je sicer tudi dosti o ljubezni, jo tolažil, a — kar bi bilo njenemu bolnemu srcu najboljše delo — svoje boli, svoje neutešenosti ni niti omenil. Kot »postscriptum« pa je dostavil:

»Vdajva se, vdajte se Vi, kakor sem se moral jaz! Nadejam se, da ste tudi Vi ostavili misel na samostan; saj menda obema ni bila prav resna; bilo bi pač za oba škoda, ako bi se zaprla za vedno.«

Dana mu ni pisala več. Zaskalelo jo je v srcu, in pribežala je k molitvi, iščoč v nji tolažbe. Dolgo je ni mogla dobiti, a ko se je šla izpovedat, ko je slišala ostro, a dobrosrčno/ izpovednikovo svarilo, ko je klečala po izpovedi pred podobo Matere božje, tedaj se ji je dozdevalo, kakor da je prišel angelj z nebes, ji otel veliko, veliko težo od srca in ji prinesel tolažbe. Postala je zopet ona pobožna Dana, kakršna je bila pred letom, predno se ji je prikazala sreča, omamljiva, a kratka kakor fata morgana. V vsako svojo molitev je vpletala željo, da bi Bog genil njene stariše, da bi ji brez hudovanja dovolili v samostan.

* * *

Doktor Rodič je prihajal le malo in le mimogrede k Rošerjevim, in tu se je bavil večinoma le z Zdenko, ki mu je bila skoro edina za družbo.

Pravil ji je, da tukajšnje bivanje ni zanj, da pojde zopet na Dunaj, kjer mu je bolj odprta pot k napredku. Kmetje, da ne morejo izhajati z njim, a on ne z njimi.

Nekega dne je pa prinesel doktorjev sluga drobno pisemce za Zdenko.

V par vrsticah ji je naznanil Rodič, da mu je všeč, da ga je nanjo opozoril že profesor Nemeč, pa da jo tem potom vpraša, ali bi mu hotela biti družica za vse življenje.

Zdenka se temu pismu ni mogla načuditi ter je naslov ogledovala zopet in zopet, misleč, da ga je sluga zgrešil; toda ni bilo pomote, pismo je bilo res zanjo.

Odgovoriti mu ni hotela takoj. Premišljavala je sama, kaj naj bi storila. O kaki ljubezni zanj ni čutila v sebi ni sledu, a simpatičen ji je bil vedno ta originalni zdravnik, in to — si je mislila Zdenka — je dovolj za srečen zakon.

»In kaj še premišlujem!« je vzkliknila sama pri sebi.

»Ali ne boš tako rešena svoje osamelosti in skrbi za obstanek. Ali ni sama božja previdnost, ki ne ostavi sirot, ki mi pošilja tega rešitelja! . . .«

In napisala mu je še tisti hip par iskrenih vrst, ne da bi mu hlinila ljubezen, a obetala mu je, da ga hoče osrečiti, porabiti vse svoje moči v to, da ga osreči, kakor je on njo.

Dane tudi ta nepričakovana vest ni vzdramila iz čuvstvene otrplosti in ni se ti novici niti čudila.

XXVII.

Pretekla so bila tri leta.

Na Rošerjevem vrtu so rasle in cvetle cvetice kakor nekdanj — saj je zanje skrbel vrtnar — in v drevju so še vedno žgolele ptice, v gozdu je bilo še zmeraj tako prijetno, in slap je šumel še vedno tako ljubko kakor nekdanj.

Priroda je sledila svoje neomajne zakone, za zimo je prihajala pomlad, za poletjem zopet zima . . .

Veseli in živahni Rošer je bil v tem kratkem času osivel in se silno postaral.

Danini prošnji, naj bi ji dovolili vstop v samostan, se nista roditelja kakor obično dolgo ustavljala, a prosila sta jo, naj počaka še eno leto, in če bode čez leto dni gojila še isto željo, tedaj naj gre v božjem imenu.

Vse leto je bila Dana le bolj sama; molila je, pomagala siromakom in obilo darovala za cerkve, a ko je leto minilo, je bila njena želja še bolj goreča nego pred letom dni.

Olgo, ki jo je prosila, naj vendar opusti svoj sklep, je zavrnila rekoč: »Ne misli, da grem v samostan radi njega! Ne — žene me vanj nepopisna želja, in upam, da bom tam najbolj srečna. Vsakdo nima toliko poguma kakor ti, ko se sama šališ s starim devištvom. Ko bi jaz ostala med svetom, bi se morala poročiti, a dostikrat sem ti dejala, da me zakonsko življenje ne le ne mika, ampak da se pred njim kar zgražam!« . . .

Toda za Rošerja ni bil to edini udarec.

Sin Nikola res ni bil posebno nadarjen, toda ako bi se bil hotel učiti, bi bil lahko izpolnil očetu najiskrenejšo željo ter si pridobil doktorsko diplomu; a Nikola se ni hotel, navzlic vsem pripomočkom vendarle ni uspeval. Naposled je priznal starišem kar naravnost, da ga šola ne veseli, in Rošerju ni preostalo nič drugega, nego da ga je dal v trgovino ter s tem zakopal edino svojo nado . . .

Profesor Nemeč in Zdenka si sicer nista redno dopisovala, kakor sta si bila obljubila ob slovesu, a dopisovala sta si vendar semtertja. Njegova pisma so bila posebno lepa in zanimiva, polna plemenitih misli. Poleg filozofovanja sta si tu in tam poročala o znancih ter si pripovedovala o njih, kar je bilo zanimivih novic.

Prav iz teh pisem, pisanih v raznih dobah, posnamem nekaj odlomkov, v katerih je govor o znancih naše povesti.

Iz profesorjevega pisma:

. . . Brat mi nič ne piše, a zvedel sem, po drugih ljudeh — reči moram na svojo žalost — da ga zakon ni poboljšal. Kdo ve, ako bi bil imel morda drugačno ženo . . . ?

Doma ima neki pravi pekel, ker se je ona na njegovo nesrečo baje zaljubila vanj ter ga iz ljubosumnosti — ali pa iz zgolj kapricioznosti? — nepopisno muči; povsod hoče z njim; a to je seveda njemu največji križ, ker je upal, da bode užival bogastvo po svoji volji, in se nadejal, da je ona taka, da bode hodila svojo pot, kakor on svojo. Včasih ji odpotuje kar nenadoma, a predno se v novem mestu še dobro zave, mu je že za petami.

Prav se mu godi!

Naj bi se tako godilo vsakemu, ki greši tako, kakor je grešil on . . .

* * *

Iz Zdenkinega pisma:

. . . Naposled sta se Vronska vendar poročila! Poroka je bila v K. na Ruskem. Dolgo je trajalo, a nazadnje se je vendar izpolnila njena srčna želja.

Bo-li dolgo srečna?

On si pa tistega lista o samskem stanu vendar ni preskrbel; prosil je svojega izpovednika, s katerim se dobro poznata, naj mu da list, s katerim bi bil on — izpovednik — porok, da je Vronski svoboden. Izpovednik mu je obljubil, da bode pisal naravnost v K., kamor je Vronski že prej poslal potrebna dokazila.

Ko sta pa Vronska dospela v K., ondotni popje še niso imeli lista od izpovednika ter ju niso hoteli poročiti; ker pa so imeli o Vronskem najboljša poročila, so sami brzojavili izpovedniku, a odgovora le ni bilo. Ona sta pa med tem strašno trpela.

Ker sta se Vronska popu tudi izpovedovala, kako sta doslej živela, je bilo onemu vrlemu možu samemu do tega, da ju skoro poroči. Rekel je drugemu popu, mlajšemu kolegu:

»Kar priseže naj! — Kaj mislite?«

Mladi pop je odkimal in dejal:

»Lahko, da on nima nikakšne vere, in priseže po krivem.« —

Stari pop je pa pripomnil, da ima o Vronskem najboljša poročila, da se je uveril tudi sam, da je veren, in da se mu sploh vidi mož-poštenjak.

Poklical je Vronskega iz prve sobe, kjer je čakal, v svojo.

»Ali hočete priseči, da ste svoboden — na evangelij — slovesno — tam v cerkvi?«

»Stokrat, če je treba!« je hitel Vronski ter del roko na srce in zrl popu naravnost v obraz.

Šli so v cerkev, kjer je res prisegel Vronski v pričo več ljudi, ki so se sešli tako naglo, kakor bi bili zrasli iz tal.

Po prisegi na evangelij je bila takoj poroka, ki je po pravoslavnem obredu trajala celo uro . . .

Veseli me, da je Elza rešena; nadejam se tudi, da bo on zdaj bolj zadovoljen z Elzo, ki gotovo postane vsa druga ženska; saj se ji je izpolnila najgorkejša želja . . .

* * *

Iz Nemčevega pisma do Zdenke:

. . . Moj brat me je posetil. Čemu, ne vem, ker jaz mu pač ne morem pomagati. Odkar sem bival pri Vašem sedanjem možu in sem Vas spoznal, ga nisem več videl.

Pravil mi je na dolgo in široko o peklu, ki ga ima doma spričo svoje ljubosumne žene; tajil pa vendar ni, ko sem mu rekel, da morda njena ljubosumnost ni brez vzroka. Dejal je, da bi rajše imel svojo prejšnjo službo in svobodo nego tako življenje; toliko poguma pa vendar le nima, da bi se odrekel udobnosti, ki mu jih daje njeno bogastvo.

Igri se je tudi že vdal . . .

* * *

Iz Zdenkinega pisma:

. . . Moj Bog, kdo pa je srečen?

Posetila sem Elzo — in veste, kaj mi je rekla? »Življenje mi je neznosno dolgočasno; skoro da je bilo prej bolje, ker sem vsaj imela tisto skrb, tisti up in strah, ki sta me bodrila in vzdrževala.«

Ko sem jo radi te blasfemije oštela, se mi je razjokala v naročju. Nepopisno je nesrečna, ker nima otrok; zato jaz nikoli k nji ne pripeljem svoje Zdenke s sabo, ker se skoraj sramujem — bojim se biti srečna pred njo . . .

Vprašam Vas, kdo je srečen? Pač, Perič, tisti nekdanji Danin zaročenec, je menda srečen; živi vedno imenitno in igra tu-le v našem mestu pri dekletih vedno imenitno ulogo. Slišala sem sicer, da tiči do grla v dolgovih, a to ga nič ne moti; on je vkljub temu vesel in uživa, in radost in sreča mu sijeta vedno z obraza.

Dana menda ni srečna; obiskali sva jo z Olgo. Olga! Se je li spominjate? Še vedno je tista vesela, dovtipna družabnica, blaga in dobra duša . . . Olga in jaz sva torej vprašali mlado nuno, je-li

srečna, a Dana je naju pogledala s tako milim pogledom s tistimi svojimi lepimi, velikimi očmi, da naju je kar zbolelo.

Kdo je najsrečnejši od vseh najinih znancev, ki so se shajali pri Rošerjevih?

Rošer in Rošerica siromaka pač ne, Dana ne . . . Vi? Pojdite, pojdite! Vi bi bili lahko, a vedno o čem tožite . . . Moj mož? On pravi, da je z mano zadovoljen, a zadovoljen ni sam s seboj; menda sam ne ve, kaj hoče; želel bi menda iznajti sredstvo, da ne bi nihče več umrl . . .

Kaplan Dolenc? Saj se spominjate, kaj nam je pravil njegov tovariš, kaplan v bližnji vasi, ki ga je spremil od nas — od Rošerjevih — v Zagorje. Ob vhodu v vas stoji polugospodka hiša; na oknu te hiše je radovedno gledalo novega kaplana lepo mlado dekle; ko jo je Zorko zagledal, je dejal svojemu kolegu: »Tu se bomo mi še prav dobro imeli.« In ima ter zabava se baje dobro . . .

Olga? Ka mislite o nji? O, ona je pač vedno vesela — je-li pa tudi srečna, dvomim. Kadar jo vprašam o sreči, mi pravi: »Kadar storim kako dobro delo, tedaj sem najbolj srečna.«

In jaz? Pst! Molčati moram. No, na uho Vam vendar lahko povem, da sem zadovoljna, in često hvalim Boga, ki me je rešil na tak čuden način morečih skrbi . . .

* * *

Iz odgovora profesorja Nemca.

. . . Vprašujete, kdo je srečen? Jaz pravim, da nihče, ker sreče sploh ni. Vsakdo izmed nas ima pač v svojem življenju nekaj srečnih trenutkov. Večinoma imamo pa vsaki svoj križ, in najsrečnejši je oni, ki zna ta svoj križ prenašati najbolje. Videli ste pri svojih znancih, da je vsaki nekaj časa mislil, da je ulovil srečo, a ko se je komaj zavedel — je ni bilo več — izginila je! . . .

* * *

Zdenkino pismo do prof. Nemca.

Bog moj, gospod profesor — Rodič je nevarno obolel. Doktorji odkimavajo z glavo, toda ne, ne — to ne sme — ne more biti — on mi ne sme umreti — čujete, ne sme umreti! Vi, ki ste tako pobožen, čist kakor angelj iz nebes, mašujte, molite za njegovo zdravje — prosim Vas! Dalje ne morem — umiram od strahu . . .

* * *

Iz Zdenkinega pisma do profesorja Nemca.

. . . Zdravniki še nič ne vedo; vedejo se tako čudno dvoumno, da me je kar groza. Ste-li molili, maševali zanj? Molite, mašujte — prosim!

Zdravniki pravijo, da je hud legar; Hinko sam pravi, da mu je nekoliko odleglo, toda menda samo zato pravi, da me tolaži . . .

* * *

Zdenka profesorju Nemcu.

Umril! Razumete-li ves pomen — ves obup te besede! Umril! Legar mu ni prizanesel. O sreča, moja tiha sreča, tudi ti si bila le fata morgana! . . .

V tovarni.

V tovarni delopust zvoni . . .	Sočivja lonček sinka sta
Namazati je suhe stroje —	Prinesla ravno za očeta,
Med tem naj delavec skrbi,	A tu s tovarnarjem gospa
Kot more, za kosilce svoje . . .	Iz sence na obed prišeta . . .

»Poglej rdeča lica ta —
Poglej no krepka ta otroka.«
»Saj treba mladega blaga —
Očetu peša zdaj že roka . . .«

Ivan N. Resman.

Svidenje.

Bona sera! Bona sera!	A kako, oj signorina,
Ah, kako slučajno!	Vi, ah, vi in pa zadrega!
Tu kot lani vidim letos	Ah, aha, kaj ne tam oni,
Vas in isto sliko bajno.	Ki baš po monoklju sega . . .
Spet ta vrt, ta godba,	Bravo, bravo, on bankir je,
Iste lahke, fine toalete,	Prilike so le nektere —
Pa, ah, prosim izvolite	A pardon, zdravstvujte —
Z mano v vrste tja neštete.	»Una birra cameriere!«

Aleksandrov.

Pravelnost našega knjižnega jezika in „stara slovenščina“.

Spisal Fr. Ilešič.

(Koncc.)

isto drugo vrednost pa ima stara slovenščina, če gre za znanstveno razlago novoslovenskih oblik; v to svrhu nam je kot najstarejša zastopnica slovanskih jezikov vrlo rabljiv pripomoček, ki nas spremlja daleč nazaj v preteklost, liki bister vir globoko v osredje gora — a ne samo rabljiv, ampak tudi neobhodno potreben; kajti slavist, ki stare slovenščine ne pozna, »le golomiši«.

Znanstvene razlage ne smemo zamenjati s pravilno pisavo; baš v tem so se pregrešili večkrat naši slovničarji, da so pravelnost našega jezika sodili po starem. Še pred kratkim me je poučeval nekdo, da je pač pisati »vsak«, a ne »vsaki«, češ, ker se ta beseda v stari slovenščini pregiba kot zaimek, torej v imenovalniku brez *i*; odgovoril sem mu seveda, da je to za novo slovenščino čisto brez pomena, da bi se poleg staroslovenskega »vsak« dandanes vendarle lahko pisalo »vsaki«, če bi tako velevala današnja narečja. In takih staroslovenskih ocvirkov se je nekaj sprejelo v naše slovnice in v našo pisavo.

Staroslovenska (etimološka) je pisava »vzprejeti«, staroslovenska je razlika med »vliti« in »uliti« (Cvetje, VIII, 11).

»Iztuhtalo« ali skovalo se je pravilo, ki se uporablja še dandanes, da naj se v edninskem mestniku samostalnikov moškega in srednjega spola (debel na *u* in *o*) za *c*, *j*, *č*, *š*, *ž* piše *i* mesto *u*; to pravilo — ali pravzaprav »krivilo« ni utemeljeno niti v zgodovini slovenskega jezika niti v današnjih narečjih (Oblak, Archiv XI, 530 sequ.); res se menjavata v stari slovenščini mestnikovi končnici *č* in *i* pod vplivom prednjih soglasnikov, a pomisliti je treba, da obe končnici, *č* in *i*, ustrezata v novi slovenščini glasu *i*, a mestnik na *u* je potekel iz *u*-jevskih debel.

Da so genetivi pluralis na *-ij* (ljudi) zgolj staroslovenski, tega ni treba več dokazovati.

V desetem letniku »Ljubljanskega Zvona« je učil pokojni Lenčovšek tako-le: »... jedninski tožilnik zaimena »ono« je »je«, ne pa njega, ga, ker so zadnje oblike vzete neopravičenim potem iz

moškega spola«. Dalje bereš tam: »Za tožilnik množinski velja navadno njih, jih, toda to je roditelj množinski; le prve oblike so pravilne.« . . . To so čisto napačni nazori o jezikovni pravilnosti; zakaj bi tlačili jezik 16. stoletja in današnji jezik v staro suknjo cerkvenega jezika, ko pa povsod silijo palci in komolci na dan? Ako je oblika ga zares v večini sprejeta namesto je in njih namesto je, potem ima kot »fait accompli« pravico do obstanka, kakor vse, kar je spričo svoje sile obladalo.

Dolgo časa je bila velika zmešnjava v pisavi trpnega deležnika druge vrste: *dvignen* — *dvignjen*; zdaj pišemo pravilno *dvignjen*, ker so glagoli po nedoločnikovem deblu prešli v analogijo četrte vrste; toda Lendovšek pravi na str. 440. »Lj. Zv.« IX: »Meni bi bolj prijala prvotna oblika, ker so v mnogih slučajih *n* v govoru ne omehčuje, in ker bi se tudi po ti obliki glagoli druge vrste lažje razločevali od glagolov IV. vrste.«

Da bi lažje razločevali? Kdo? učenci in jezikoslovci ali ljudstvo? Za šolarje in učenjake vendar jezik ni ustvarjen, ljudstvo pa, ki govori jezik samo zato, da umeje in da je umevano — ljudstvo doseže ta svoj namen tudi, če govori samo glagole četrte vrste, in bi gotovo izhajalo lahko tudi brez druge vrste. Italijani in Francozi dandanes nimajo skoro nobene deklinacije, a kar nič ne pogrešajo obilnega oblikoslovja latinskega; angleške slovnice se naučiš v eni uri, in vendar je v tem jeziku, kjer se oblike tako malo ločijo, pisal Shakespeare, in ona razvpita kitajščina, ali ni i ona posoda visokih misli? In vendar ima same »korene«. Če jeziku ginejo oblike, je to dokaz, da jih ne potrebuje, da so mu nepotreben balast; in po izgubljenih oblikah jezik nikakor ne pride v zadrego, ampak jih takoj nadomesti z dovoljnimi sredstvi, n. pr. s sestavami, posebno s predlogi (il padre, del padre, al padre), z besedosledjem, ki je zato strogo določeno v onih jezikih, kateri nimajo bogatega oblikoslovja, n. pr. v francoščini. Iz umirajočih oblik klije novo življenje, izguba oblik jeziku ni v pogubo. To premišljevanje bi utegnulo iztrezniti one jezikoslovce iz polupreteklega časa, katere je mamilo le izobilje oblik, in ki so se s pomilovanjem vredno sentimentalnostjo ozirali v one baje silno srečne čase, ko so indoevropski jeziki obilovali z oblikami, imajoč množino sklonov in aoristov.

Kdor natančneje zasleduje zgodovinski razvoj raznih jezikov, temu se vsiljuje prepričanje, da preobilica jezikovnih oblik le ovira ono gibanje, kateremu ima jezik služiti kot sredstvo, t. j. gibanje in

tok misli; učeč se novega jezika, ki je z oblikami bogat, pazimo večkrat le nanje, a misli nam uhajajo.

Da so najboljši naši slovničarji tako radi hodili po pomoč v davno preteklost, v staro slovenščino, temu se ne bomo čudili, če uvažimo, kako skrajnje siromašno je bilo ob njih času vse naše narodno življenje, in kako boren naš knjižni jezik; kaj čuda, da so pri teh žalostnih razmerah našli edino tolažilo v minolosti. Baš to je značilno za romantike kateregakoli naroda, da se od sedanjosti obrnejo v stare čase; a dandanašnji, ko smo se nekoliko okrepili, ko prenašamo že ostrejšo sapo dejanskih razmer, ko smo si razbistrili pogled tudi za bodočnost — sedaj ne smemo zgodovine samo študirati, ampak jo moramo tudi ustvarjati, dandanašnji ne smejo več doneti obupni klici: »Čuvajmo svoje prastarine«!

Govorili smo doslej o »knjižnem« jeziku in mislili pri tem na splošno občilo izobraženih narodov, katero jim rabi pred vsem v govoru. A v našem knjižnem jeziku je obsežena tudi pisava; saj se slovenska pisava poprek ujema z govorom, ali — da govorimo terminološki — slovenska pisava je vobče fonetiška, t. j. za vsaki glas imamo posebno, a vedno isto znamenje — nič več in nič manj! Da, nič več; baš zategadelj se naša pisava silno odlikuje, recimo, od nemške, v kateri izraža nekatere glasove po več znamenj skupaj (*sch*), in od drugih še bolj etimoloških pisav. Ali je pa tudi res, da ne pišemo manj znamenj, nego govorimo glasov? Kdor bi to trdil, ta bi se hudo motil; naj le izgovori besede: *pes*, *šest*, *peta*, *sneg* . . . isto znamenje *e* izraža različne zvoke; ravno tako ni istega *o* slišati v besedah *stol*, *pot*. Sploh se nobenega jezika pisava ne sklada z govorico tako popolno, da bi se dala vsaka najmanjša glasovna nijansa označiti s posebnim znamenjem. Te nedostatnosti v pisavi pa v živem jeziku za navadno rabo niti ne občutimo; kakor ve Italijan, kje da mu je *c* kot *k*, kje pa kot *č* brati, tako ne dvomi tudi Slovenec, da mu je *e* v navedenih slučajih različno izgovarjati. Tako je Gaj, hoteč vsa srbohrvaška narečja združiti v enem knjižnem jeziku, vvedel za staroslovenski *jat* iz češčine *ě*, češto, znamenje bodo brali ekavci, ijekavci, ikavci vsaki po svoje. Tudi mi zaznamujemo *jat* samo z navadnim *e*, a izgovarjanje po narečjih ni enotno; vzhodni Štajerec govori *s neg* z ozkim enoglasnim *e*, Dolenjec *snejg* ali celo *snajg*, Gorenjec in Korošec *sniég*, Rezijan celo *snig*; če torej damo izgovarjanje vsakemu na prosto voljo, bode vsakdo čital jezik iz knjig po svojem narečju, in kljubu edinosti v pisavi bomo še vedno raz-

druženi v govoru. Baš to pa je pri nas še obžalovanja vredna resnica, da pišemo skupni jezik, govorimo pa večjidel narečja.

Zato nam je poleg že precej utrjenega pravopisa nujno treba še posebnega »pravorečja«, poleg ortografije še ortoepije. Na to ortoepijo bi se morali ozirati zlasti v šoli, pravilno izgovarjanje bi morali brezpogojno zahtevati učitelji. Naj pojasnim to potrebo z nekaterimi posebno očitnimi primeri.

O tautosilabskem *l*-u se je že mnogo pisarilo; dasi se ta glas še vedno različno izgovarja, kaže vendar le vse, da obvelja manj pravilna izreka kot čisti *l*, zlasti ker se je le-te poprijelo tudi že gledališče, imenitno središče in gojišče našega jezika — prav kakor mu je že pred leti svetoval Levstik (IV. 180): »Naša misel je, da ko bi mi Slovenci dobili kdaj svoje gledališče, morali bi mi pri glagolih »l« na koncu vedno čisto izgovarjati, kar bi uže zdaj priporočali tistim gospodom in gospodičinam, ki miloradno časi igrajo v čitalnici . . .«

Tudi ni čitati v nobeni slovnici, kako se izgovarjaj tautosilabski *v*; severni in vzhodni Štajerci čitajo besede: *ovca*, *bratov*, *pevcev*: *ofca*, *bratof*, *pefcef*. Za moje uho je štajerska izreka mnogo krepkejša izreka nego izreka: *ouca*, *bratou*, *peuccu*, a priznam, da pravice v knjižnem jeziku *f* pač nima.

Močno nas tudi razdvaja naglas; Štajerci iz bližine hrvaške se po naglasu precej ločijo od kranjskih svojih rojakov; Pleteršnikov slovar nam kaže sicer dolenski (torej merodajni) naglas, toda od slovarja do prakse je še dosti daleč.

Težko in neradi se privadijo v Ljubljani dijaki pravilnemu izgovarjanju, ne le da med seboj govore pristno »kranjščino«, še celo v šoli jih je težko pripraviti do tega, da ne bi zdaj pa zdaj zašli malce v narečje. Ako se to godi vedoma, kaže nizkoten lokalni patriotizem, katerega bi trebalo mladim duhovom dodobra iztrebiti, toda kako, ko ga je še obilo najti pri najboljših odraslih kranjskih sinovih. Sploh nam Slovencem še silno nedostaje zavedne narodne vzajemnosti, in oni naši gospodarji, ki so nas — sebi v prid, a nam v škodo — tako lepo razcepili na Kranjce, Štajerce itd., so z uspehom svoje politike lahko popolnoma zadovoljni; kajti mi sami še dandanes zadovoljno akceptiramo njih »divide et impera«. — Sploh je ravno v ljubljanski prestolnici silno mnogo nelepe, neortoepske govorice, in celo med učitelji-slavisti so končnice deklinacij le na papirju! To je res nevesela prikazen, in skrajnji čas je, da je nestane, da ne bode več upravičena pritožba, kakršno sem slišal pred

kratkim od neke Ljubljancanke, da se knjižne slovenščine niti med omikanimi Slovenci ni možno naučiti.

Iz drugih pokrajin slovenskih nimam mnogo izkušenj; da pa je v Ljubljani in na Kranjskem sploh v tem pogledu potrebno izdatno zdravilo, o tem ni dvomiti. Sicer pa se ne smemo preveč čuditi, da se baš tu, v domovini našega knjižnega jezika, več greši proti pravilni izreki nego na mejah, ker ondu čutijo in smatrajo knjižni jezik za — domači govor, za katerega jim ni treba nobenega pravila, češ, da jim je zadostno ravnilo jezikovno čustvo samo; tam ob mejah pa, kjer je ljudem knjižna govorica nekoliko bolj tuja, nedomača, tam takoj iz začetka govore učenci z zavednostjo oblike knjižnega jezika. Godi se nam končno v tem pogledu prav tako, kakor Nemcem, ki priznavajo, da mi lepše in pravilnejše govorimo nemški nego Nemci sami.

Zdaj nam je jasno, zakaj n. pr. štajerski kmet iz knjige bere čisti /, zakaj isti / štajerski govorniki izgovarjajo tako natanko, dasi ga menda izgovarjajo v domači govorici zvečine tudi drugače; govoreč namreč knjižni jezik, se odpovedo docela prirojenemu jezikovnemu čustvu, ki jih spaja z domačim narečjem, in zategadelj jih le-to ne more motiti. Sicer pa je res in tudi naravno, da so ob jezikovnih mejah oblike mnogo bolj ohranjene nego v središču, kajti tu se izza pogostne rabe kakor vsaka druga reč preje skrhalo in izbrusijo.

II.

»Lahko je razumeti,« pravi Levstik, »koliko bi nam pridovalo, ko bi se stara slovenščina po učilnicah posadila na mesto, kakoršnega je vredna«. Mi smo o Levstikovi trditvi podvomili; kar nič nam namreč noče v glavo, s katere strani bi ta pouk imel toliko haska, in mislim, da ta hasek ni jasen nobenemu učitelju, ki je kdaj v sedmi in osmi šoli otepal z dijaki stare aoriste in imperfekte.

Če naj presodimo vrednost kakega učnega predmeta, treba nam je najprej vedeti, v kakšen namen da služi; vprašamo torej: čemu se uči po gimnazijah stara slovenščina? Ali da vzgojimo dobre pisatelje? Na to je menda mislil Levstik, ko je trdil (V., 343), »da bi moral vsak slovenski pisatelj vsaki dve leti vsaj jedenkrat prebrati kakšen staroslovenski rokopis, n. pr. Nestorja ali Supraselski kodeks ali kaj jednacega«. Toda česa bi se pri tem čitanju naučil? staroslovenskih oblik? Gotovo; toda kaj mu pomagajo te pri novoslovenskem pisateljevanju, ker pravelnost našega jezika ni odvisna od stare slovenščine, kakor smo dokazali v prvem delu. In če bi tudi radi teme-

ljitega znanja tega jezika pisal najpravilnejše oblike, ali bi bil radi tega že dober pisatelj? Nikakor ne; kajti dobrega pisatelja imenujemo onega, ki lepe misli gladko izraža, ki podaje lepo vsebino v lahkem, neprisiljenem slogu — slog pa ne obstoji iz pravilnih oblik, ampak je nekaj čisto drugega.

Ali pa si pridobimo slog in tanek jezikovni čut po teh starih kodeksih, ki se tako suženjski naslanjajo na grške originale? Koliko več se naučimo, če proderemo v notrino narodne govornice, in ako se zaglobimo, ko imamo dandanes že lepo literaturo, v najboljše naše pisatelje.

Sploh pa je treba ločiti znanstveno popolnoma naobraženega jezikoslovca, ki si je po temeljiti vglobitvi v tajnosti stare slovenščine v resnici poostril čut za bistvo slovanskega sloga — od diletanta, kateremu je jezik zgolj skupina oblik in pravil, a ne čuti duha nad njimi. Levstik, ki nam je iz neokretne, neuglajene pisave naših prednikov izklesal gladko prozo, je seveda izvrstno poznal staro slovenščino in jo nehote drugim priporočal, videč, koliko je njemu samemu koristila — seveda bolj kot slovničarju nego kot prozaistu; pri tem je pa zabil, da v učilnicah in sploh pri laikih tako globoka jezikovna izobrazba ni možna, a da diletantizem ne prinaša toliko koristi, nego jemlje moči.

Da je Levstik pred tridesetimi in več leti toliko priporočal staro slovenščino ali — recimo — sploh jezikoslovne študije, to je vseskozi umljivo; dokler namreč Slovenci nismo še imeli nobenega zares dobrega prozaista, se je vsaki pisatelj moral takorekoč »ab ovo« učiti ter slovničariti; dandanes imamo že dobre proze dovolj, in taka proza, umetniška po obliki in vsebini, pri mladem naraščaju neizmerno več doseže nego dolgočasne urice starih aoristov in slovnice sploh. O Levstiku samem piše prof. Levec (V. 349): »Levstik ni bil samo slovničar, bil je tudi izboren stilist. In ta živi vzgled njegove jedrovite proze je izdal več, nego njegovi sicer zlati nauki.«

Baš te dni je prinesel »Lj. Zvon« vest, da dobimo v kratkem Levčev »Pravopis«; s tem delcem menda dodobra preneha sisifsko delo onih naših slovničarjev-diletantov, ki so doslej trošili svoje moči s slovničarjenjem; jezik bodi odsihdob le predmet teoretiškemu razmišljanju jezikoslovcev-strokovnjakov.

Da bi pouk stare slovenščine po srednjih šolah mogel imeti namen formalnega izobraževanja, kakor ga imata, recimo, latinščina in grščina, nato ni misliti, in na to tudi Levstik ni mislil; saj je sedma in osma šola za ta smoter čisto neprimerna doba, in pomisliti treba,

da se stara slovenščina le površno poučuje, in da potemtakem v napreženem, do skrajnje meje napetem duhu ubogih dijakov ta pouk ne pusti nobenih sledov, nobenih vtiskov.

Morda pa je pouk stare slovenščine po drugi — stvarni — strani v zvezi s poukom klasičnih jezikov, ker namreč čitamo slovstvene spomenike v izvornikih; gimnazija ima namen splošnega izobraževanja in je pripravljavnica za strokovne študije, ne za praktično delo: gimnazijci naj se vadijo znanstvenemu mišljenju ter spoznavajo vire naše prosvete; v ta okvir gimnazijske izobrazbe poleg klasičnih jezikov potemtakem sodi tudi pouk v stari slovenščini, kažoč nam porod in prvotni razvoj slovanske kulture, kakor so nam grški in latinski klasiki prvi viri današnje prosvete sploh. Toda se li to res doseže? Gotovo ne s staro slovenščino, ker učenci niti pet tiskanih strani ne preberejo; kako naj iz tega skromnega štiva spoznajo staro prosveto? Vrhu tega pa je staroslovenska književnost vseskozi nabožne vsebine, ker je imela namen, krščanstvo med Slovani širiti in utrjevati; zato je sicer nje nastanek najslavnejši kulturni čin slovanske zgodovine, a njena skoro izključno nabožna vsebina je vobče malo zanimiva in malo važna za onega, ki zasleduje razvoj slovanske prosvete.

Nekateri zagovornik staroslovenskega pouka na srednjih šolah pa bode morda z važnim obrazom poudarjal obilico oblik, pestro izpremembo glasov, skratka oblikovno razvitost stare slovenščine, ki je bila že v devetem stoletju prikladna posoda vzvišenih krščanskih resnic — češ, kateri evropski narod ima iz devetega stoletja toliko literaturo v takem jeziku, ki ne zaostaje v okretnosti za grščino! Vsaki Slovan gotovo s ponosom zre na svoj rod, ko se zave te resnice; zato pa je treba, da mladina spozna in temeljito prouči stari sveti jezik, v katerem nam je došlo krščansko blagovestje . . .

Toda ako kdo tem našim novim razlogom prigovori, češ, da se dijak te imenitnosti stare slovenščine niti ne zmisli, ker ga jezi težava in množica oblik — kako naj se mu branimo, zlasti če še pristavi, da obilica oblik ni nikakor prednost kateregakoli jezika — kako naj se mu odrežemo? Sapo nam je zaprlo!

Iz te zadrege nas menda reši Levstik, dasi smo ga doslej tako dosledno pobijali. »Prva reč« — pravi Levstik — »je, da umejemo Slovenci, kar pišejo Hrvati, in da umeje Hrvat, kar piše Slovenec. To pa tudi ni tako težko; le treba je, da se učimo jezika na pravej podlagi stare slovenščine . . .« To je torej baje konkretni uspeh sta-

roslovenskega pouka, ki ne prinaša sadu le učenjakom, ampak tudi pisateljem in sploh omikancem slovanskim!

Žal, da moramo stari slovenščini odreči tudi to namišljeno korist; realisti, kakršni smo, smatramo to korist za takisto iluzorno in fantastično, kakor domišljivost onih privržencev staroklasične filologije, ki si od latinskega pouka obetajo praktične koristi za lahno in brzo učenje — romanskih jezikov. Mi, ki iz izkušnje poznamo to stvar, vemo, da je tako učenje romanskih jezikov preko latinščine strašanski ovinek — okolo hrbta v žep, in da je najboljšje takoj od kraja pričeti z romanščino samo (italijanščino, francoščino). In takisto bi bilo neizmerno več vredno, ako bi se na srednjih šolah slovanskih poučeval namesto stare slovenščine kar naravnost tisti bratovski jezik, ki je po dejanskih razmerah najbolj potreben — pri nas seveda hrvaški.

S tem smo pri kraju. Žal nam je le, da smo morali od začetka do konca nasprotovati Levstikovim nazorom glede stare slovenščine; toda: amicus Levstik, sed magis amica — veritas!

V parku.

Mračni se.

Lahno, lahno
Gube se kulise
Pred dušo temno,
En hip, še en hip,
En utrip
Je telo.

Kostanji molčijo.
Ah, skoraj bo noč,
Skoraj v harmonijo
Neslišnih glasov
Duh kot nov
Plul bo sanjajoč,
Pojoč . . .

V prvem žarki
Gori zvezda že,
Že listi po parki
Počasi blede,
V svojo skrivnost
Dušo tope . . .
O radost!

Že s svetlobo rožno
Se zлива mrak,
Kak nervozno
Trepeče zrak . . .
Tu sem, tu
Kot eter lahak,
Brez glasu . . .

Ivan Sistrov.

Kako so sveži bili, kako nežni cveti . . .

Silhueta.

Spisal Karel Senčar.

sakikrat, ko se budi zunaj po zimskem mrtvaškem spanju novo življenje, ko zavejejo tople pomladne sape, ko začno pluti po drevesih življenja topli sokovi — se tudi človek čudovito prerodi, prenovi, omladi . . .

In v teh jasnih in svežih, teh toplih in vonjivih pomladnih dneh mi neka posebna slast zapolje po žilah, ko sedem po večurnem delu k široma odprtemu oknu ter zrem venkaj na vrt . . .

Na vrtu cveto kostanji.

Med gostim, velikim zelenim listjem trepetajo v čistem zraku podolgovati cvetni grozdi. Mladeža cvetja tanki, nežni lističi se bele med debelim, podolgovatim listjem. In zafira lahne sapice nežno poljubljajo cvetove, se na lahko dotikajo listja, da tiho, tajno šumi v vrhovih . . .

Neka mehka otožnost mi v takih trenutkih vsekdar lega v srce. Neka tiha melanholija se me polasti ter mi čara pred dušo podobe iz preteklih dni, ko so takisto cvetli kostanji . . .

Cvetli so — a cvetovi so se osuli — osuli . . .

No, napol otrok sem še bil — v šestem gimnazijskem razredu — mladenič dolgih, kodrastih las in lahke duše; neznani so mi še bili življenja boji, življenja nadloge, življenja trpljenje . . .

Stanoval sem konec mesta v mestnem kopaljšču.

Tik stene našega poslopja, pod okni moje sobice je leno tekeli oni meni tako priskutni potok, ki je bil vedno napol kalen, in katerega je prijatelj Čuk nazval nekdanj docela primerno »Kalužnico«.

Onkraj potoka pa je bil drevored z vitkimi, visokovrhnimi kostanji in drogi.

Ko se spominjam teh kostanjev, ko mi stopajo pred mračno dušo ti pestro-zeleneči vrhovi, ko si domišljam, da se zibljejo onkraj potoka cvetni grozdi — tedaj se mi pogreza duša nazaj v tople, solnčne dni cvetne mladosti, in za hipe se mi vrnejo ona blažena leta tihe sreče in mirnega zadovoljstva, čistega življenja in neskaljenega srčnega veselja . . .

A ko se zamislim v dni onega zelenja, onega nežnega cvetja, mi vstaje pred dušo dvoje oseb, katerih žalostne tragedije tiha priča

sem bil jaz, opazujoč ju iz svoje sobice, izza onih zastarelih, obledelih džutovih zaves na malih oknih . . .

* * *

Ko je kopnel sneg, je »Kalužnica« narasla; jezno je bobnela pod mojim oknom ter me motila, ko sem deklamoval Homerjeve verze.

A čez par dni se je že nekoliko umirila; padala je ter tekla zopet leno, in nje voda je bila zopet zabrisano umazane boje . . .

In veje kostanjev so poganjale popke.

Raz vedro nebo je pripekalo zlato solnce ter dajalo življenja soku v drevesih hitrejši tok. In kakor da koklja s svojo toploto življenje mladim piščetom, tako je solnce božje porodilo s svojim toplim sojem nešteto cvetov.

O tem času sem odpiral okna ter z veseljem in s kipečo radostjo dihal vase sveži pomladni zrak . . .

Takoj po obedu sem redno slonel pri oknu. Knjiga je mirno ležala pred menoj na blazini; učil se ravno nisem s posebno vztrajnostjo, raje sem gledal.

Gledal sem raje v svet ter sanjaril in snoval naklepe.

Gledal sem v svet — to je, strmel sem v »Kalužnico«, opazoval kostanje onkraj potoka, motril bele, z drobnim, presejanim prodcem posute poti mestnega šetališča.

Šetavcev pa navadno o tem času ni bilo na izprehajališču. —

A vkljub svoji sanjivosti in razmišljenosti sem nekoč začel opazovati, da prihajata dan za dnevom o tem času v drevored dva mlada človeka, krasno dekle in mladenič kakih šestindvajsetih let.

Navadno sta se parkrat pošetala po belem potu med kostanji, potem pa sta sedla.

Ne vem, ali je bil le samo slučaj, ali pa jima je bila klop nasproti mojemu oknu priljubljena iz kakega posebnega vzroka — a sedela sta navadno na tisti klopici.

No, lepa ni bila ta klop. Bila je iz navadnega smrečjega lesa in že očrnela je bila; a ko sta se vili dolgi mladenkini kiti čez staro nje naslanjalo, ko ji je visela nežna, obla ročica čez začrnelo nje prečnico, se je zdela tudi meni ta povsem vsakdanja klop obdana z nekim tajnim čarom.

Skrivaj sem opazoval izza džutovih zaves mladi parček.

Gledal sem ju, kako sta se ljubila, gledal, kako sta si stiskala roke, kako sta se naslanjala drug na drugega, kako sta si zrla v oči . . . In gledal sem ju, kako sta se liki golobji par na strehi na-

gibala drug k drugemu, kako sta se jima zbliževali glavi in se jima ustnice spajale v poljub . . .

Nad njima pa so cvetli kostanji. In nežni cveti so se tiho šepetaje zibali nad njima.

Mladca pa sta se menda pogrezala v sladke misli, v osrečujoče sanjarije o življenja in ljubezni pomladi . . .

* * *

Polagoma pa se je drevored začel oživljati.

Prihajala je gospoda iz mesta; prihajale so bledolične, sanjavo zroče deve; prihajali so dijaki z malimi, na stran potlačenimi klobuki, pušič papiroske in prešerno se smejoč . . .

Tedaj pa sta ljubimca odhajala — roko v roki, zroč si v svetle, od ljubezenske strasti razpaljene oči, občudujoč drug drugega . . .

* * *

To se je ponavljalo dan za dnevom. —

A nekaga dne ju ni bilo več. —

Moj Bog, kako smo vsakdanji, kako majhni, kako navezani na zemljo, po kateri lazimo, na ljudi, katere gledamo vedno v svojem obližju, katerim smo se privadili, kateri so nam — rekel bi — tako že nekako domači.

Da, v tem se kaže vsa naša slabost, vsa naša nesamostalnost, da si nismo sami dovolj, da moramo nekaj imeti, s čimer si zadovoljujemo nemirno srce, in da čutimo takoj nekako praznino, ako izgubimo to mamilo. V tem se kaže vsa naša banalna malenkost, da nam srce vedno hrepeni po onem, čemur smo se privadili, čemur smo se prilagodili . . .

I jaz sem pogrešal onih sestankov, katerih tihi opazovavec sem bil doslej.

Ne — sestankov samih nisem pogrešal. Pogrešal sem le — njo! Nisem je več videl.

In kako je vsa duša moja hrepenela po nji! Kako sem ure in ure postajal za džutovimi zavesami ter zrl čez potok na klop, ki je bila ali prazna, ali pa so sedeli na nji tuji, neznani ljudje.

In često sem naslanjal vročo glavo ob blazinico na oknu ali pa ob mrzlo steno, da bi utešil hrepenenje, ki mi je gorelo v duši, da bi umiril fantazijo, ki se mi je bavila le z njeno podobo.

In zakaj?

Sem jo li ljubil?

Ne vem. — A mislim, da ne.

In vendar! — Nekaj kakor mehka poezija mlačnega pomladnega večera mi je zavelo pri spominu nanjo v moji duši.

In mislil sem često in često nanjo. In mislil sem na kostanjeve cvete, ki so se zibali nad ljubečima. — In mislil sem, kako so nežni, kako sveži bili ti cvetovi . . .

* * *

Minili sta dve leti. —

Pomlad je bila . . .

Posedal sem v svoji sobi pri suhoparnih knjigah, zunaj pa je budila Vesna novo življenje — življenje tako krasno, pestro in veselo.

Kostanji so zeleneli in cvetli. Šetavci so z zadovoljstvom zrlí v široke vrhove ter se naslajali s krasoto kostanjevega cvetja. —

Tedaj sem zopet dan za dnevom slonel ob oknu ter gledal v svet. —

In nekega dne sta spet prišla.

On je bil bolan; ona ga je vodila, in močno se je naslanjal in opiral nanjo.

Bil je bled in kašljal je. Tudi ona je bila bleđa; zamišljeno je zrla na pot predse. Le zdaj in zdaj, ko je bolnik krčevito zakašljajal ter se ustavil ter se z vso lahko težo svojega izžetega telesa naslonil nanjo, ga je pogledala s skrbnim in nekam boječim pogledom v upadli, bleđi obraz.

In spet je povabila oči . . .

Kake trikrat, štirikrat sem ju videl, potem pa ju spet ni bilo več.

* * *

Brezposelno sem hodil po mestnem trgu.

Na trotoarjih, ob prodajalnicah in na sličnih križiščih so postajali ljudje.

V zvoniku so skladno zveneli in brneli zvonovi.

»Pogreb« — sem mislil. Polagoma sem stopal po tlaku, da bi pričakal izprevod.

Polagoma so zavili iz široke ulice.

Prikazal se je križ, črno oblečeni izprevodniki, voz, duhovniki, pogrebci.

Žalno so zveneli zvoki mrtvaških pesmi. ' .

Za krsto je korakal že postaren gospod. Nanj se je naslanjala vitka, mlada žena, ovita v tanki, do tal segajoči pajčolan.

Plakala je.

Ko so polagoma stopali mimo mene, sem jo spoznal; bila je znanka iz drevoreda.'

* * *

In spet je prišla, sama, črno oblečena.

Sedla je na klop ter zaplakala, zaihtela.

Vse telo ji je drhtelo. Solze so ji polzele med prsti po obli, beli roki proti črnim rokavom tanke obleke . . .

Veter je majal široke vrhove ter otresal rdečkasto-bele cvetove; nežni lističi so se kakor igraje vrteli v vzduhu, se sipali na plakajočo mlado ženo, padali v vodo, na katere površju so se polagoma pomikali dalje po kalni »Kalužnici«.

Mlada žena pa je plakala, pod kostanji.

Šele čez dalje časa je odšla. —

Proti večeru pa je nastala burja; veje kostanjev so se vile pod mogočnimi sunki jeznega viharja ter sipale raz sebe mlado cvetje...

Po burji se je ulila ploha.

In naliv je tgal nežne cvetne lističe ter jih metal na pot, v blato, v umazano-rjavo »Kalužnico«.

In ko je ponehala burja, ni bilo na drevju nič več belih cvetov; v blatu so bili pokopani, in redki šetavci — večinoma delavci — ki so se vračali po ti poti, so jih neusmiljeno gazili s svojimi velikimi, težkimi črevlji . . .

Iz svoje sobice sem zrl v mokro zelenje kostanjev, med katerim so se zibali grozdi brez lističev. Gledal sem zamišljen blatno pot, motril mokro, z odpadlim listjem krito klop.

In spominjal sem se mladenke, spominjal se njenega ljubimca — spominjal pomladnih poldnevov pred dvema letoma — spominjal, kako so tedaj pestro cvetli kostanji . . .

In tačas se mi je prvič vsiljevalo spoznanje, da se tudi našega življenja sreča ospe kakor nežni cvet kostanjev. Temna otožnost se mi je kakor z nekim mokrim ovojem tesno oklepala vznemirjenega srca.

In v duši mi je zazvenel oni stari, znani motiv:

»Oj, kako so sveži bili, kako nežni cveti . . .«

Adam Mickiewicz.

Spisal Fr. Vidic.

a Prago je prišel Krakov, za Palackim — Mickiewicz! Značilno je, da so pri vseh slovanskih narodih skoro ob istem času nastopili možje-geniji, ki so bili epohalnega pomena za napredek dotičnega naroda ter so postali vidni mejniki v njegovem razvoju. Tudi nastop Mickiewiczev in njegovega delovanja je v zvezi z obnovitvijo in preporodom vseh slovanskih literatur ob začetku 19. stoletja. Pet mesecev po Mickiewiczzu se je rodil Rusom Puškin, in čez dve leti smo dobili Slovenci svojega Prešerna, dočim so dobili Čehi že malo prej svoje preporoditelje.

V ti dobi se je izvršila korenita izprememba v življenju poljskega naroda. Po propadu poljske države so se odpirale ljudem oči, duševno obzorje se jim je širilo, in prevladovati je jel demokratski element.

Dočim so bile politiške razmere skrajnje žalostne, se je začela baš tedaj sijajna doba poljskega pesništva. Pospesheval je ta preporod nastop romantikov, ki so napovedali odločen boj klasicistom. Romantika pa je postala narodna in se je opirala na narodno pesništvo in na slavno minolost, katero so bili pred kratkim časom položili v grob. Skoro ob istem času so se pojavili Ukrajinci: A. Maleszewski, Zaleski, Goszczyński in pa Mickiewicz s svojimi Litavci. Dasi je bil tudi med Ukrajinci marsikateri talent, je bila vendarle zlasti Mickiewiczza in njegovih pristašev zasluga, da so bili premagani klasicisti, ki so se gibali v pretesnih mejah ter se preveč vdajali posnemanju tujih vzorov . . .

Na božični večer l. 1798. se je v stari litavski rodovini Rymvid-Mickiewicz v vasi Zaosje pri Novogrodku v guberniji Minsk rodil največji poljski pesnik — Adam Mickiewicz. Njegovi stariši so se kmalu preselili v Novogrodek, kjer je bil oče odvetnik. Adam je bil drugi sin v rodbini. V starosti petih let bi se bil skoro ponesrečil; padel je namreč varuhinji skozi okno in obležal nezavesten na tleh, a hudih posledic ni bilo. V šolo je hodil v Novogrodku k Dominikancem, ki so mu zbudili veselje in ljubezen do uka, pa mu tudi vcepili ono nabožno mišljenje in nagnjenje, ki se je pri njem često pojavljalo, sedaj krepkeje, sedaj slabeje.

L. 1812. je bil kot štirinajstleten deček priča Napoleonovega vojevanja z Rusijo. Kakor so Poljaki sploh mnogo pričakovali od Napoleona, tako se je tudi Mickiewicz navdušil zanj in je postal strasten Napoleonovec; marsikatero mesto v njegovih delih spominja na to dobo.

Prišel je potem (1815) na vseučilišče v Vilno, kjer je bil njegov stric Jožef Mickiewicz dekan naravoslovske fakultete; tu je proučeval stare klasike, Homerja in Pindarja, pa tudi novejšo literaturo. Velik vpliv so tu dobili nanj profesorji Grodek, Lev Borovski in zgodovinar Lelewel.

Mickiewicz je bil s početka sam klasicist, a valovje, katero je vzbudila romantika, mu je izpodklopalo te nazore, in začel je pisati idilske, sentimentalne balade in romane in bajke. A tudi romantiškega naziranja se je polagoma nekoliko iznebil in tedaj je v pogovoru s prijateljem pesnikom Odyncem določil svoje stališče v poeziji; le-to je bilo nekaj realistično, nekaj versko, vir poeziji mu je bila narava in resnica.

Sedaj je marljivo pesnikoval, in balada je sledila baladi. Zlasti se je razvila njegova plodovitost, ko je po končanih študijah zapustil Vilno in prišel v Kovno za učitelja latinščine. S svojimi prijatelji v Vilni pa je ostal v najtesnejši zvezi.

Vzrok njegove produktivnosti v Kovnu (1820—23) je bila ljubezen, ki je vzkliła v njegovem srcu do plavolaske Marije Weresczakove; kajti kakor vsaki pravi pesnik je ustvarjal Mickiewicz le tedaj, kadar ga je prevzelo navdušenje, strast. Toda ta ljubezen zanj ni bila srečna; Marija je bila živahno, veselo dekletce, ki je rado čitalo njegove pesniške proizvode, a vnela se je za drugega. Stara pesem: »Mladenič dekle je ljubil, ki si voli drugega« . . . Poročila se je z grofom Putkamerjem.

To je bil za Mickiewiczza hud udarec; bil je ves zdvojen in obupan, hōtel se je dvobojevati s svojim tekmeccem in mislil je celo na samomor. Bil je, pravi Pypin, v podobnem položaju kakor Goethe proti Loti in Kästnerju; izgubil je veselje do življenja, do knjig, ki so mu bile sedaj celo zoprne. Zanimal ga je samo Byron, katerega je obožaval. Potem pa je, kakor Goethe, izlil vso svojo užaljeno ljubezen v pesniški umotvor ter se tako iznebil morečega, mučnega položaja: poveličal je svojo ljubezen v 4. delu velike, dovršene, dasi nekoliko nejasne tetralogije »Dziady«, katere pravo jedro je v 4. delu.

Med tem so izšle njegove balade in romance (1822) s predgovorom »O poeziji romanticznej«. Obenem je napisal epos »Grażina«,

kateremu je podložil litovsko snov; po svoji preprostosti in dovršenosti je »Grażina« pravi umotvor.

S temi proizvodi je nastopil Mickiewicz dejanski proti klasicistom ter si priboril sijajno zmago. Slediti se sicer da vpliv zapadnih evropskih literatur na Mickiewiczovo pesnikovanje; n. pr. v baladah Schillerjev, Bürgerjev, Žulovskega, v epski poeziji Walterja Scotta in v »Dziadih« vpliv Goethejevega »Fausta« in Byronovega »Manfreda« in »Keana«; vendar je bil vseskozi originalen, naroden pesnik — prav kakor naš Prešeren navzlic vsem romantiškim vnanjostim.

Konec l. 1823. je prišel Mickiewicz zopet v Vilno. Ondu so se namreč prijatelji-dijaki tesnejše združili kot »Filareti«. Toda vlada je skrbno opazovala to dijaško gibanje in kmalu sumila nevarnost in zaroto; začele so se torej preiskave, in posledica je bila, da jih je mnogo romalo v zapor, a druge so iztirali ali pa poslali v vojake.

Mickiewicz je imel še dosti sreče. Po kratkem zaporu se je bil namenil v Odeso; službe, katere se je ondu nadejal, sicer ni dobil, a ostal je vendar nekaj časa v Odesi, ker so ga v vseh družbah ljubili in čislali. Od ondod je posetil Krim, in kot plodovi tega potovanja so potem l. 1826. izšli v Moskvi njegovi »Sonety krimskie« z Goethejevim geslom:

»Wer den Dichter will verstehen,
Muss in Dichters Lande gehen«

ter posvečeni njegovim »towarzyszom podrózy krimskiej«. Nekoliko spominjajo »Krimski soneti« na Petrarko, a odlikujejo se vsi po krasnih slikah, bogatih mislih in dovršeni obliki.

V Moskvi je napisal (1827) »Konrada Wallenroda«. To je njegovo najboljšo delo prve dobe. »Wallenrod« in »Oda do mladosti«, ki je bila prava marzeleza, sta mnogo pripomogla k vstanku l. 1830.

Mickiewicz je v Rusiji mnogo občeval z uglednimi osebami; Polevoj ga je povabil, da sodeluje pri »Telegrafu«, knez P. A. Vjazemskij je bil njegov prijatelj, in nekaj literatov, med njimi brata Kirijevska, Baratinskij, Polevoj, Ševyrev, Sobolevskij, mu je pri slovesu podarilo lepo kupo v spomin. Sicer pa je Mickiewicz ohranil prijateljske zveze z Rusi tudi pozneje, ko je očitno nastopil proti Ruski.

Konec 1827. l. je prišel v Petrograd. Tukaj je pogosto zahajal v hišo dvorne pianistinje Szymanovske in seznanil se je z Žukovskim, Puškinom in Šiškovim. Sploh je bivanje v Rusiji ugodno vplivalo na Mickiewiczza; navzel se je novih vtiskov in spoznaval nove razmere.

Ko pa je postalo bivanje v Rusiji zanj nevarno, so se potrudili prijatelji, da bi ga čim preje spravili drugam; priskrbeli so mu potni list, v katerem je bil označen kot »célèbre poéta polonais«. Dne 13. maja je nastopil pot iz Kronstadta; čez Berlin je krenil v Draždane, kjer ga je čakal Odyniec. Oba sta posetila v Weimarju tudi Goetheja; le-ta je mladega pesnika sicer z veseljem sprejel, a prave prisrčnosti ni bilo med njima; prevelika je bila razlika njiju izobrazženosti, kajti ne da se tajiti, da je razpolagal Mickiewicz le bolj s površnim znanjem.

Odtod sta prijatelja potovala ob Renu proti jugu — čez Splügen, kjer se je v iskrenih besedah zopet spomnil svoje Marije — dalje v Milan, Benetke, Florenco, in meseca novembra sta bila v Rimu. Mickiewicz je posetil tudi Neapol, Sicilijo in Švico. Največ se je mudil v Rimu, kjer je našel par poljskih rodbin, s katerimi je stopil v ožjo dotiko; med njimi je bila tudi njegova zaščitnica iz Ruske, kneginja Volkonska. V Rimu je doživel tudi svoj drugi ljubavni roman. Grof Ankwicj je bival s svojo hčerko Henrieto Evo na jugu radi njenega slabega zdravja; ker je Mickiewicz pogosto zahajal v njegovo hišo, se je razvilo med njim in Evo ljubavno razmerje. Oče ni maral nič slišati o ti zvezi, ker Mickiewicz ni imel uglednega družabnega stališča; vendar bi se bil nazadnje vdal, a tedaj ni bilo Mickiewiczza več v Rimu. Brez pomena za Mickiewiczza pa tudi ta roman ni bil; pobožna grofica in njena prijateljica sta mogočno vplivali na dovtetnega pesnika, tako da se mu je zopet zbudilo tisto versko čuvstvanje, ki ga je navdajalo v mladosti.

Med tem je dne 29. novembra 1830. l. buknila revolucija v Poljski. Mickiewicz jo je zasledoval le od daleč, a njegov drug Odyniec je pohitel domov. Tudi Mickiewicz bi se bil le prerad udeležil boja za svobodo domovine, a razne okolnosti so ga zadrževale. Dne 19. aprila 1831. l. pa je nenadoma zapustil Rim, in od tega časa se je začela nova doba njegovega življenja — doba polna trpljenja, bede in skrbi.

V domovini so nastopile izza ponesrečenega vstanka žalostne razmere; vse, kar je moglo, je zapustilo Poljsko in iskalo v tujini zavetja. Tudi za literaturo ni bilo doma več mesta. Vendar je Mickiewicz prav v tem času ustvaril dve mojstrski deli: tretji del že omenjene tetralogije »Dziady« in pa epos »Pan Tadeusz« v 12 spevih, svoje najbolj dovršeno delo. Dne 2. februarja je pisal Odyncju: »Včeraj sem zvršil Tadeja v 12 velikih spevih: mnogo pustega, pa tudi mnogo dobrega; najboljše, kar je v njem, so slike iz narave, iz

naše domovine in iz domačih običajev.« Glavni motiv, ki prepleta celo delo, je staro sovraštvo med Poljaki in Rusi, ki pa je slikano povsem objektivno. Vtisk, ki ga je naredil »Pan Tadeusz« na Poljake, je bil velikanski. Čudno je, da Mickiewicz sam ni smatral »Tadeja« za svoje najboljše delo, temveč je višje cenil »Dziady«, in vendar je bila ta tetralogija kmalu pozabljena, dočim mu je »Tadej« priboril trajno slavo.

Po kratkem bivanju v Draždanih se je preselil v Pariz. Tu se je čutil osamljenega in tedaj se je spomnil pianistinje Szymanovske in njenih hčera, s katerimi je svoj čas v Petrogradu mnogo občeval; sredi leta 1834. se je poročil s Čelino Szymanovsko. Spočetka je živel srečno, pozneje pa so ga nadlegovale rodbinske nezgode. Iz te dobe je delo »Pierwsze wicki historii polskiej«, ki pa je izšlo v Parizu šele po avtorjevi smrti (1868), in nekaj francoskih dram, ki pa niso imele uspeha. L. 1839. je dobil stolico za latinsko literaturo na protestantovskem vseučilišču v Lausani, in 1840. l. so mu izročili predavanja o slovanskih literaturah na novo ustanovljeni stolici velike šole »College de France«. S tem imenovanjem je bil rešen materialnih skrbi in lotil se je sedaj z navdušenjem svojega posla. Njegova predavanja so zbudila mnogo zanimanja, in med njegovimi slušatelji so bili možje kakor Michelet in Quinet. A sčasoma je to zanimanje pojenjavalo, ker je Mickiewicz zašel s pravega pota; oklenil se je bil namreč tako zvanega »tovjanizma« ali »mesijanizma«. To je bila neka verska sekta, katero je ustanovil Tovjanski, kateri je učil, da pride človek, drugi Mesija, ki bode osvobodil narod in domovino. Ker se je Mickiewicz od mladosti nagibal k misticizmu, se je hitro poprijel novih nazorov in jih začel oznanjati tudi v svojih predavanjih. Posledica je bila, da so mu vzeli stolico, kar je imelo zanj žalostne materialne nasledke. Obenem mu je obolela žena na umu; dasi je tačas ozdravela, se ji je vendar bolezen povrnila, dokler ni umrla l. 1855.

Ko se je začela krimska vojna, je potoval Mickiewicz v Carigrad, da bi pomagal osnovati poljske legije, ki naj bi se borile proti Rusom. A težave na potu in razne neugodnosti v Carigradu so mu oslabile zdravje, in dne 28. novembra 1855. l. je umrl v tujini. Njegove zadnje besede so bile: »Povejte mojim otrokom, naj žive v ljubezni med seboj«.

Njegovo truplo so prepeljali v Pariz in z velikim slavljem so ga pokopali kraj njegove žene v Montmorenciju.

* * *

Mickiewicz je bil pesnik-genij, ki je vse boli in vse trpljenje svojega naroda pretrpel tudi sam v svoji duši, a vsa ta čuvstva je izlil v pesniške umotvore. Zato pa je vseskozi naroden pesnik, in narod, čitajoč njegove pesmi, najde v njih samega sebe, svoje boli in svoje nade. In ker vsa njegova dela prešinja pristna, iskrena ljubezen do domovine, zato ni nobeden poljski pesnik bolje nego Mickiewicz vedel vzdramiti svojih rojakov k spoznavanju samega sebe in jih tolažiti v žalostnih dneh, ko so najboljši poljski sinovi tavalj izgnani po tujini liki sinovi prokletega naroda.

In Poljaki vedo ceniti svojega pesnika-prvaka. V Poznanju so mu postavili l. 1859. spomenik, letos pa se je v spomin stoletnice njegovega rojstva dvignil veličasten njegov kip v Krakovu. — Slavili so že torej Čehi svojega Palackega, Poljaki svojega Mickiewicza — a nas Slovence še čaka lepa naloga, da dostojno proslavimo svojega Prešerna ter pokažemo, smo ga li bili vredni!

Utrinek.

Polna svetlih sanj
Noč sloni nad zemljo,
Mesec gori nad njo,
Dvoje očes zre vanj.

»V moji deželi ni cest,
Na mojem nebu ni zvezd,
V mojih očeh — tema,
V moji duši — bolešt...«

... Kaj je to švignilo
Z neba na zemljo skoz noč?
V duši trpeči nenadoma
Nekaj se silnega dvignilo: Moč!

Glej, in ceste se križajo
Vsepovsod, vsepovsod...
Voli — svobodna je pot!
Zvezde nebeške se bližajo,
Čuvajo potnika zmot...

Oto Zupančič.

Jesen.

Jesen... Jesen...
Odpada list... odpada cvet,
Ta čudni ples!
V vrtincu veter list in cvet
Drevi pač do nebes. —
In solnca žar hladan

Poljublja vrt in log
Zaman... Zaman...
Glej, vetra dih studen
Podi že prve nam kosmiče,
Pobeli griče...
Jesen... Jesen...
Maksimilijan.

Švedski pesnik — po rodu Slovenec.

Priobčil A. Aškerc.

(Dalje.)

isto popotno, naši Ljubljani posvečeno pesem, ki jo je bil v zadnjič objavljenem pismu obljubil poslati, mi je grof Snoilsky med tem res doposlal iz Stockholma.

Pesem se glasi v švedskem originalu tako:

Laibach.

Den älskades hufvud
 Emot min axel stödt,
 I knä't den lille gossen,
 Som slumrat in sã sött,
 Sã har jag suttit länge
 I järnvägs-kupén
 Alltse'n Triest i morse
 Vid dagens första sken.
 Vid viken den vinblå
 Jag sett Miramar;
 Bland klippor af dolomit
 Nu iltäget far.
 Oss italienskan lämnat
 Vid sista station.
 Nu äro vi i Krain
 Bland slaviskt språk och ton.
 Där ser jag i dalen
 En täck liten stad,
 Längst borta en snötopp
 Bland berg i dimblå rad.
 Sloveniska flickor,
 En vacker solbrun svärm,
 Med mörkröd duk om pannan
 Och uppvikt lentygs-ärm,
 På rika ängar räfsa
 Det doftande hö —
 I dalen sydländsk färgglöd,
 Vid horisonten snö!
 Hvem är du, stad, där söder
 Och nord hvarann gå mot?
 Baedeker lärdt uppläter
 Två läppar af högröd cloth:

Jo, staden heter Laibach
 Och Terglou denna alp . . .
 Alldeles! Tack orakel,
 Som mig på träden halp!
 Ha, Laibach — om den staden
 Mig syns jag något vet,
 En nedrig kongress jag minnes,
 Dock det var intet det.
 Det rör mig helt personligt,
 Det minne Laibach väckt —
 Från Laibach ha utgätt
 Mitt namn och min släkt.
 Utur papistisk trälldom,
 Allsköns förtryck och våld
 En man kom lyckligt undan
 I blågul fanas sold.
 En dosis sydlandssol
 Till reskost han tog;
 Där Terglou visar vägen
 Mot Nordens snö han drog.
 Nu, leende vackra Laibach,
 Du öppnar din famn,
 Som ville du återbörda
 Mitt krainer-namn.
 Ditt sydliga arf kanhända
 Hos mig går igen ibland,
 Men, tro mig, intet rycker
 Mig från mitt svenska land.
 Fast haf, och fjällar skilja,
 Där har jag min rot;
 Är hemma mera än mängen,
 Som sätter där sin fot.

Det land, där en lärka höres,
Det kallar hon för sitt.
Må andra på marken tvista
Om mitt eller ditt!

Låt mängen på egen torfva
Fritt göra sig bred!
Trots alla gårdsgårdar, klingar
Ur rymden sängen ditned.

Min tanke och min sång
Går på svensk melodi;
Till Sverige är jag bunden,
Fastän som lärkan fri.

Din blir jag icke, Laibach!
Du hörde mitt skäl.
Med dina gröna luckor
Och hvita hus, farväl! — —

Men bäst jag fantiserar
Här i min fönstervrä,
Nu uppslår sina ögon
De älskade två.

Och från min gosses läppar
Nu morgonfriskt sprang
Mitt språk, mitt eget språk
Med segrande klang.

Točni slovenski prevod:

»Ljubljana.

Ljubljenke (žene) moje glava počiva ob moji rami, na kolenih mi sinko spava sladko . . . Tako sem dolgo sedel v kupeju, od Trsta sem, ko se je začel svitati dan. V sinji luki sem videl Miramar; med dolomitskimi skalami leti zdaj brzovlak. Na zadnji postaji nas je ostavila italijanščina . . . Sedaj smo na Kranjskem, in slovenski jezik nam zveni na uho. Tam-le v dolini vidim čedno, neveliko mesto; v daljnji daljavi se vzdiguje izmed (drugih) hribov v meglenosivi vrsti visok gorski vrh. Krdelo lepih slovenskih deklet, lic zagorelih od solnca — na glavo so si dele temnordeče robce in si zasuknile rokave — grabi po sočnatih travnikih dišeče seno. Dolino barva južni solnčni žar, tam na obzorju je sneg! . . .

Kdo si ti mesto, kjer se srečavata jug in sever? Učeni Bädeker odpira svoje ustnice iz rdečega klota: Da, to mesto je Ljubljana, a Triglav je tisti-le planini ime . . . Tako je! Hvala ti, orakelj, da si mi priskočil na pomoč!

Ha, Ljubljana! Dozdeva se mi, da nekaj vem o tem mestu. Spominjam se nekega sramotnega kongresa . . . ne, pa vendar . . . to ni tisto!

Čisto osebni so ti spomini, ki si mi jih vzbudila, Ljubljana: Iz Ljubljane izhajata moje ime in pa moj rod . . .

Iz papistovske sužnjosti, izpod jarma in nasilstva je bil pribežal neki mož srečno v službo modrožolte¹⁾ zastave. S seboj je bil prinesel (v krvi) južnega solnca nekaj. Triglav mu je kazal pot proti severnemu snegu.

¹⁾ barvi švedske zastave.

Sedaj odpiraš, lepa, smehljajoča se Ljubljana, svoje roke, kakor da bi hotela zopet nazaj dobiti moje kranjsko ime. Južna dedščina tvoja se nemara razodeva večasih v meni.

Toda verjemi mi: Nič me ne odtrga več od švedske domovine moje!

Čeprav ločijo gore in morje . . . Tam imam korenine svoje; tam sem doma bolj, nego marsikdo, ki tam živi. Domovino svojo imenuje škrjanček tisto, kjer ga poslušajo; pa naj se prepirajo drugi po svetu o tem, kar moje je in tvoje! Pa naj se marsikdo na svoji zemlji ščeperi! Vsem uzdam (zadržkom) vkljub glasi se pesem iz višine . . .

Misel moja in pesem moja imata švedsko melodijo; na Švedsko sem privezan, čeprav (zdaj) svoboden ko škrjanec! Tvoj ne postanem več, Ljubljana! Slišala si razloge moje . . . (Mesto) s tvojimi zelenimi oknicami in belimi hišami — z Bogom! . . .

Pa med tem, ko fantaziram tu v kotu pri oknu, sta odprla svoje oči moja ljubčka (žena in sin).

In iz ust sina mojega je zazvenel sedaj svež (krepak) ko jutro — jezik moj, moj materni (švedski) jezik z zmagoslavnim glasom . . .

* * *

Mislím, da ta zanimiva, v nekaterih partijah krasna in globoko občutena pesem ne potrebuje nikakršnega komentarja. Da je ostala dikcija izvirnikova, kolikor le mogoče, skoz in skoz neizpremenjena, sva prevedla pesem z gospodom Jensenom v nevezani besedi.

Za dušeslovca, etnografa, folklorista in morebiti celo za politika je ta pesem pravi »dokument.« Kdor bi namreč mislil, da človek ali ljudstvo, ki svoj prvotni (materinski) jezik zamenja s kakim povse tujim jezikom, s tem ipso facto na sebi in v sebi — kakor z gobo na tabli — izbriše tudi zadnji sled svoje prvotne narodne individualnosti, ta bi se sila motil! Črez skoro tristo let še čuti slavni švedski pesnik, grof Snoilsky v sebi kri slovenskih Znojilšekov, kar v svoji lepi pesmi tako odkritosrčno in naravno sam priznava. »Blut ist ein ganz besond'rer Saft«, pravi Goethe in izraža s temi kratkimi besedami globoko resnico.

In milo se nam stori, ko kliče Ljubljani mimogrede v slovo: »Z Bogom! Tvoj ne morem biti več! Za večne čase sem navezan na Švedsko, kjer je že, moj prvi praded našel gostoljubno zavetje pred svojimi preganjavci, in kjer jaz sedaj sam uživam večjo socialno in politično svobodo, nego bi jo morda užival kot Slovenec v Ljubljani« . . .

Ali mu moremo zameriti, če grof S. zdaj ni, ne more in noče biti več Slovenec?

Je-li morda sam kriv? Ne. Krivi so le 'protireformatorji', ki so iz naših krajev pregnali njega ter z njim vred še več drugih inteligentnih mož . . .

* * *

Grof Snoilsky torej, opiraje se na plemiške diplome svojih pradedov, sam trdi v prozi in v verzih, da njegov rod izhaja iz Ljubljane, oziroma, da je slovenskega pokolenja. Pradedje njegovi, piše švedski pesnik, da so bili slovenski Snoilshi(e)ki.

Kakor smo že videli iz njegovega pisma, datovanega z dne 19. sept. iz Eisenacha — in bomo pozneje še videli — pozna grof Snoilsky med svojimi pradedi oziroma imenskimi sorodniki tri Janeze Snoilškeke.

Zgodovina naše reformacije je poznala dosedaj le enega Snoilškeka, Janeza Snoilškeka namreč! Ta Janez Snoilšek je brez dvoma tisti, o katerem piše grof Snoilsky v svojem pismu, da je bil luteranski duhovnik.

Kdo je bil ta Janez Snoilšek? Oglejmo si najprej tega!

Najtemeljitejši poznavatelj naše reformacijske dobe, slavnoznanec dr. Th. Elze¹⁾, piše v svoji knjigi: »Die slovenischen protestantischen Gesangbücher des XVI. Jahrh. Venedig. 1884.« o tem našem Snoilšku na straneh 36—38. tako: »Janez Snoilšek je bil porojen v Ljubljani l. 1568.; zarana je izgubil svojega očeta Blaža (Snoilškeka). Adam Bohorič ga je bil vzel l. 1583. s seboj v Wittenberg. Obiskoval je od l. 1584.—1586. šole v Schulpforti, študiral od l. 1587.—88. v Wittenbergu, bil 1588. do 1590. »collaborator« na deželni stanovski šoli v Ljubljani, je dobil l. 1590. dopust in vseučiliško štipendijo ter dokončal svoje študije l. 1590.—91. v Jeni, kjer je postal magister. Potem je bil imenovan za pridigarja v Ljubljani; bil je l. 1594. cerkveni in šolski nadzornik; oženil se je s Suzano Spindlerjevo, hčerjo umrlega superintendenta, Krištofa Spindlerja. L. 1598. ga je deželni knez pregnal s Kranjskega, in Snoilšek je bežal h grofu Jurju Zrinjskemu na Hrvaško (v Čakovec, Varaždin, Nedeljišče . . .). L. 1599. se je povrnil na skrivaj na Kranjsko, kjer je bival pri nekem gospodu Pečoviču v Šmartnu pri Landšprešu in je komaj ušel, da ga niso

¹⁾ Hvalo izrekam g. prof. drju. Sketu, ki me je prvi opozoril na vir, iz katerega zajemam te podatke. *Priobčevalelj.*

ujeli.¹⁾ Ženo njegovo so l. 1599. izgnali; mater njegovo in sestro pa je škof Tomaž Hren vrgel v ječo; ker se nista hoteli dati pokatoličaniti. Janez Snoilshik sam je pobegnil na grad Čretež (Reutenburg), kjer je dosegel l. 1600. od deželnih stanov odpust z odškodnino, izpričevalo in priporočilo. Nato je šel v Tubingo (1602), bil od l. 1602. do 1609. učitelj v Sontheimu v grofovini Limburški, l. 1609.—1615. pa je bil pridigar v Hernalsu pri Dunaju. Umril je l. 1617.

Janez Snoilshik je zložil dve slovenski cerkveni pesmi, ki sta natisnjeni v knjigi: »Ta celi katehismus, eni psalmi inu teh vekskih godov, stare inu nove kerszhanske pejsni od P. Truberja, S. Krellia, Jurja Dalmatina inu drugih sloshena inu s' dostemi lepimi Duhovnimi Pejsmi pobulshane . . . v Tibingi. 1595.«²⁾

Ena tistih pesmi se glasi:

»Ena Peifsen super vse Sovrashnike te Vere,
vti vishi, kakor ta Nemshka. *Måg idy vngüüf*
nicht widerstañt. Skusi Jo. Snoil:

Nesrezhi tar nemilosti,
Na tem sveti,
[Se nemorem vbraniti],
Taku viner vero imam,
Boga prou snam
To hozhem ohraniti,
Bug vse vidi,
Hozhe tudi,
Konzhati te,
Kir mi hote,
Njega bessedo vseti.

Jest sim shibak kakor sgul prah,
Satu me strah
[Cilli hozhe podreti],
Pak vejn de vsiga svetu muzh,
Le ena nuzh,
Mora vsaj konaz vseti,
Kakor je vezhnu
Tu je mozhnu,
Per tem stoym,
Se neboym
De bi mi bilu vmreti.

¹⁾ Gosp. prof. Vrhovec me je opozoril na sodni protokol mesta ljubljanskega (»Gemainer Statt Laybach Gerichts-Protokoll«) iz l. 1599., nahajajočega se z drugimi sodnimi protokoli vred v mestnem arhivu; v tem sodnem zapisniku stoji na str. 120. tudi to-le:

»Shnoyelschekh (sic!), lutherischen Predikanten willen, so gestert (= včeraj, 25. avgusta) selbst fünfter (= on sam in štirje drugi) gewesen, und trutziglich mit Jauchzen von dannen gerennt, auch zu melden«.

²⁾ »To so bile« — piše Elze l. c. — »poslednje pesmi slovenske evangelske cerkve na Kranjskem. Malo let pozneje jo je zatrla protireformacija nadvojvode (pozneje ces.) Ferdinanda (II.). Predikante so pregnali, cerkev in pokopališče so jim vzeli in porušili, biblije, pesmarice, katekizme in molitvenike pa zaplenili in požgali; kdor se ni maral pokatoličaniti, je moral ostaviti deželo . . .«

Vsa rezh en kratik zhas terpi,
 Satu meni
 [Stoy Gospud Bug na strani],
 Gleday na to nujo mojo,
 Kakor tvojo,
 Pred vso sylo me brani
 Zhe lih nevejn,
 Kadaj prozh grem,
 Svet kadar hozh
 Bug je mogozh
 Ta me gvishnu ohrani.

Jest smerti nemorem vyti.
 Mi je yti,
 [Volnu zho se podati].
 Ako se mefsu lih v' grobi
 Vse resdrobi,
 More spet gori vstati,
 Preminjenu,
 Zhistu, vezhnu.
 Per Ozhetu
 V' tim shivotu,
 Kaj bi se hotel bati.

Tu bodi od menc dalezh,
 Nemaram vezh,
 [Zho se vuzhit prou vmreti]:
 De bom perpraulen to uro,
 S' terdno vero,
 Christusa se perjeti.
 Saj si ti moj,
 Inu jest tvoj,
 Jest sim vshe prost,
 Tvoja britkost
 Dela, de morem pejti.

Saj mi je Ozha tebe dal,
 De si plazhal,
 [Na krishi vse spravil]
 Hudizha, smert si ti satèrl,
 Kir si sam vmerl,
 Stom me k' lebnu perpravil.
 Lubesan je,
 Sturila vse,
 De nas je Bug
 Is sred nadlug
 U' Vezhni leban postavil.«

V latinskem jeziku je zložil pesem v distihih: »In Marrucium Momum Zoili filium«. Pod to pesmijo se podpisuje »M. J. Snoilshik, Labacensis, Carniolanus«.

Vrhu tega je Snoilshik poslovenil Lutrov mali katekizem (oziroma komentar tega katekizma). To delce nosi zaglavje: »Katechismus doctoria Martina Luthra. Sred nekoterimi vproshnami kakor bodo teiste v' ti karshanski Cerqui v' Syrendorffi v dulajnim Oesterrejchi dirshane . . . snou tolmazhen na Slovenski ali krajnski jesik skusi Jansha Snoilshika . . . v Tibingi 1595.«¹⁾

* * *

Grof Snoilsky pozna tri slovenske Snoilsheke. Poslal mi je izpis iz švedskega življenjepisnega slovarja, ki ga tu objavljam v prevodu:

»V »Švedskem biografskem slovarju«, novi seriji, X. knjigi, str. 31. i. d. čitamo:

»Snoilsky. Je baje neki star ogrski plemenitaški rod; toda v ogrskih virih, ki naštevajo vse deželne plemiške družine, imena »Snoilsky« ni najti. Ime niti ni madjarsko. Vendar so prišli na sled nekemu luteranskemu ogrskemu državljanu, ki ima isto ali vsaj po-

¹⁾ Dr. Th. Elze: »Die slovenischen protestantischen Druckschriften des XVI. Jahrhunderts. Venedig. 1896, Stran 18., 19.

dobno se glaseče ime —: to je Christof Snolschi v Požunu. Pri njem se je bil namreč l. 1657. v tem mestu nastanil švedski poslanik, ko je potoval preoblečen. Primeri: »Claes Rolamb, opis mojega potovanja v Carigrad. Tiskan v Stockholmu 1679.«

Bolj resnična utegne biti trditev, da pleme Snoilskih izhaja s Kranjskega. V prvi polovici XVII. stoletja nahajamo tri Snoilske ali Snoilsheke tega kranjskega plemena; vsi trije imajo krstno ime Janez (Hans, Johann).

1. je Janez (Hans) Snoilshik starejši. Hamburškega pastorja Bernharda Raupacha zgodovina: »Erläutertes Oesterreich« ga navaja na več mestih.

(Tu sledi zdaj življenjepis slov. reformatorja Janeza Snoilsheka, kakor ga že poznamo iz Elzeja. Potem pa čitamo v leksikonu dalje)... »Leta 1615. pa so ga predstojniki njegovi odstavili od službe, ker je na nedostojen način (»in respektwidriger Weise«) ugovarjal, ko je bil neki Juri Bayer — kakor se dozdeva, ne posebno ugleden mož — potrjen (»poklican«) za duhovnika... Vrstniki njegovi hvalijo tega Snoilsheka, da je bil »krščanski pobožen, svet, spreten in jako zaslužen mož«. Podoba njegova je bila urezana l. 1613. v baker; pod portretom se čitajo besede sv. ap. Pavla, II. 1., verz 6—8. Morda je hotel s tem citatom označiti trpljenja polno usodo, ki ga je bila zadela...)

2. Janez Snoilshik mlajši. V neki pripomniji imenuje Raupach v svoji že navedeni knjigi tudi tega, mlajšega Snoilsheka, da ga čitatelj ne bi zamenjal s starejšim.

Ta Janez Snoilshik mlajši je bil tudi v Ljubljani porojen. Študiral je na wittenberškem vseučilišču ter imel tam l. 1621. disputacijo: »De nomine Dei tetragrammato«. En semester l. 1624. je opravljal posel dekana filozofske fakulte wittenberške. L. 1626. je postal pridigar in profesor hebrejskega jezika na heilbronnski slavni »knežji šoli«. (Samostan Heilbronn, Mittelfranken na Bavarskem). Ko so Tillyjevi vojaki to šolo razrušili, je bil baje Janez Snoilshik mlajši — glej: »J. F. Bertramova Analecta Ostfrisica« — poklican za pridigarja na sever v Ostfriesland. Od ondod pa so ga prestavili v Essen, kjer je umrl l. 1620., dne 20. aprila v 62. letu svoje dobe. Ta Janez S. mlajši je l. 1620. pozdravil Šveda Petrejusa z neko latinsko pesmijo. (Primeri nemški prevod tega Šveda slavne knjige o Rusiji, izdane v Lipsiji l. 1620.)...)

3. Tretji Janez (Hans) Snoilshik je bil vojak. Ker se je v vojni proti Turkom odlikoval s hrabrostjo, ga je povzdignil, kakor priča

še ohranjena diploma, dne 25. avgusta 1610. kralj, poznejši cesar Matija, v plemiški stan. Bržčas je ta vojak Snoilshik oče pradedu švedskega plemena Shoilshakovega — oče ministrskemu rezidentu Jurju pl. Snoilskemu. To domnevanje potrjuje še to, da se dotična diploma od nekdanj hrani v družini« . . .

Četudi nam je žal, da je vnuk naših Snoilšekov zdaj za nas Slovence izgubljen, vendar smo ponosni, da je odličen, v nekem oziru prvi švedski lirik sedanjosti po rodu — Slovenec!

* * *

Imenik vojvodine Kranjske pozna troje Znojile; Znojile leže v okraju litijskem, v občini Kotredežu, v okraju zatiškem, v občini Krki, in pa v okraju kamniškem, v občini Podhruški. Iz enih teh Znojil izvirajo naši Znojilšeki; v katerih je pa bil doma praded švedskega pesnika grofa Snoilškega, tega seveda ni moči dognati.¹⁾

¹⁾ Ako o tem predmetu dobim še kakih podatkov, jih priobčim v decembrski številki, sicer pa se smatraj ta odstavek za konec.

Priobčevalj.

LISTEK.

Slovensko gledališče. Kakor smo omenili že zadnjič, se je pričelo slovensko gledališče dne 21. septembra. Predstavljala se je ta večer Viktorja Leona igra »Omikanci«.

Pisatelj, ki je sam to igro označil kot »sliko iz življenja«, je hotel z njo ožigosati ono prezirnost, katero kažejo često tako zvaní omikanci proti nižjim slojem ljudstva, obenem pa tudi osmešiti tisto povsem napačno sramežljivost takih omikancev, spričo katere dostikrat rajše stradajo, nego da bi se poprijeli kakega koristnega dela, ki po njih mnenju ne odgovarja njih omiki.

Igra je torej tendencijozna, a radi tega še ni satira. Pisatelj ima prej humoristično, nego satirično žilo. Sploh pa obeta igra v razsnutku več, nego končno nudi. Poglavitno dejanje je suhotno, a je prav spretno prepleteno z raznimi epizodami. Značaji so dobro risani, in nekateri prizori dihajo pristno življenje. Toda nahaja se v igri tudi marsikaj neverjetnega; stariši, ki verjamejo svoji hčeri brez vsakega pomisleka, da je dobila petsto goldinarjev predplačila na bodoči svoj zaslužek, so več kot naivni. In baš v tem tiči slabost igre, da je nje nadaljni razvitek odvisen od takih neverjetnosti.

Sicer je igra vseskozi jako zabavna, in zategadelj mislimo, da se bode še večkrat lahko ponavljala . . .

Pri ti predstavi so debutovale tri nove moči: gospoda Deyl in Prejac in gospodična Vračko. Gospod Deyl, po rodu Čeh, je simpatičen človek in je pokazal lepo igravsko spretnost, in gospod Prejac, Hrvat, se nam je prikupil s svojo povsem naravno igro; oba gospoda sta prav dobro vladala s slovenskim

jezikom. Gospodična Vračko uloge Eme ni igrala slabo; pokazala je precej pri prvem nastopu potrebni pogum, a videlo se ji je vendar le še nekoliko preveč, da je prišla ravnokar iz dramatične šole, in da ji je vedenje, kretanje in govorjenje priučeno. Pa saj se kaj drugega od začetnice niti ne more pričakovati. Sčasoma ji že preide umetnost v kri in meso! —

Drugo dramatiško novinko smo imeli dne 23. septembra; videli smo prvič na našem odru »Gospoda ravnatelja«, veselo igro v treh dejanjih, ki sta jo francosko spisala Aleksander Bisson in Ferd. Carré.

Pisateljema je bilo resno do tega, da spišeta satiro in sicer satiro na izvestne odnošaje, ki vladajo pri oddajanju uradniških služb menda ne samo na Francoskem, temveč pač tudi v drugih nam bolj bližnjih državah. Toda v igri pogroščamo glavno lastnost, katero mora imeti vsaka dobra satira, namreč duhovitost. Tega nedostatka sta se pisatelja brez dvojbe zavedala in izkušala sta si pomagati s pikantnostjo, pa sta zašla pri tem v pretiravanje in deloma v trivialnosti. Take stvari se vrše po naši misli vendarle nekoliko drugače, nego nam jih predstavljata pisatelja, in izrazi kakor »jarčica svojemu petelinčku« nikakor niso dovtipni, temveč naslani, ki sodijo v kako beznico, ne pa na oder. Pikantnost bodi fina, drugače ni mesta zanje v gledališču! Sicer pa pisatelja v izbiranju sredstev, s katerimi bi si rada pridobila občinstvo, sploh nista bila posebno izbirična, in zbok tega se približuje njijin umotvor že bolj glumi. Tako, poleg tega tudi že jako obrabljeno sredstvo je na primer to, da pride na koncu gospa Mariolle po obrazu namazana na oder.

S to našo sodbo pa nismo hoteli izreči, naj se ta igra več ne uprizori: želeli bi le, da se semtertja še kaj ublaži ter finejše izvede . . .

Dne 25. septembra so bile na vrsti »Jurčkove sanje«, češki spisal J. K. Tyl. »Jurčkovim sanjam« se pozna Nestroyev vpliv, vendar so povsem izvirno delo. Za bajni del igre je porabil pisatelj prav spretno pravljico o kralju Matjažu, v nje realističnem delu pa smo čuli nekaj prav jedrnatih dovtipov — s kratka: »Jurčkove sanje« so prav dobra narodna igra, zdrava hrana za nedeljsko občinstvo.

V ti igri je debutoval prvič v večji ulogi novi naš komik, gospod N. Housa, prav srečno. Od njega se nadejamo še marsikatere vesele ure.

Prav dobra igra je »Martin Smola« ali »Kinematograf«, ki sta jo spisala Oskar Blumenthal in Gustav Kadelburg, in ki smo jo videli prvič na našem odru dne 9. oktobra t. l. — dobra namreč, ako jo smatramo za to, kar hoče biti sama, in ako od nje ne zahtevamo več, nego smemo zahtevati od glume. V glumi ima slučaj neomejeno vladarstvo, in vsa umetnost pisateljjeva obstoji v tem, da zna slučaj vedno v pravem času in pa v takih okoliščinah poklicati na pomoč, da ne preoblasta neverjetnost. Vse to se je pisateljema v ti burki izredno posrečilo, dasi sta semtertja izkoristila tudi neokretnost glavnega junaka.

Igrali so dobro, samo gospod Danilo, ki se je hotel povzpeti enkrat iz tiste vsakdanjosti, v kateri se nam vedno kaže kot igralec, jo je temeljito zavozil, kajti njegov Rus Boris Menski je govoril s pristno — madjarskim naglasom. Ali pa je bil gospod Danilo tako hudomušen, da je hotel namigniti s svojim poudarjanjem, naj bi bil prelagatelj namesto Rusa raje uprizoril kakega Madjarja? No, potem se skoro zlagamo z njim, ker mislimo, da je vsekakor več vzroka, norčevati se iz Madjarjev nego iz Rusov. Ker je igra itak lokalizovana,

bi bila utrpela tudi tu izpremembo, dasi bi bilo potem nestalo onih »dvanajstih popov«, ki so vzbudili precej smeha.

Za mašilo so porabili dne 11. oktobra enodejanko »Sama med seboj«, poleg (?) francoskega prevel xy.

Ali zasluži to delce nazivek vesele igre, katerega si nadeva, o tem se nam ne zdi vredno pričakati; sploh bi rekli, da to niti igra ni, ker ta proizvod obsega le sam samcat monolog blebetave ženice, ki se samo radi tega ne pretrga, ker je močnejša zakonska polovica — pisatelju ne ljubo — bolj bojazljiva in vdana, nego so v resnici zakonski možje.

Isti večer smo se seznanili z zanimivim delom mladega, a jako nadarjenega hrvaškega pisatelja, Srgjana pl. Tucića. Igrali so prvič njegovo dramo v cnem dejanju »Povratek«.

Snov te igre ni Bog ve kako izvirna; žena, ki porablja odsotnost možev za to, da se zabava z drugim, je bila že res često predmet raznim slovstvenim proizvodom, in podoben predmet imamo, če hočete, v »Cavalleriji rusticani«. A baš v tem, da je znal gospod pisatelj v svoji drami obdelati ta vsakdanji predmet tako, da igra zanimlje gledavca od konca do kraja, in da ga pisatelj takorekoč sili k pozornosti, baš v tem se kaže njegova izredna sposobnost in nadarjenost.

Začetek igre sicer ni posebno dramatiški. Pripovedka berača Daka je sama na sebi precej zastarcelo sredstvo za pospeševanje dejanja, kakršno je rabilo svoj čas Anzengruberju in drugim, in vendar ne moremo pisatelja grajati, da je pričel s to pripovedko! Imel je pri tem svoj poseben namen, in ni mu bilo toliko do tega, da spravi s pripovedko dejanje v tek in pravi tir, temveč da spravi gledavca v ono razpoložitev, katera se mu vidi potrebna. Ne smemo namreč pozabiti, da se godi dejanje na božični večer, a božičnega večera si v kmetski hiši brez pripovedke niti misliti ne moremo! Po naši sodbi ima ta pripovedka le bolj namen, da bi ustvarila potrebni »milieu«, in ako pisatelj s primernim »milieujem« vzbudi v gledavčevi duši pravo razpoložitev, tedaj tudi mi takim pripomočkom ne odrekamo umetniške upravičenosti. Je-li pa neizogibno, da se vrši dejanje, ki se nam v ti igri predstavlja, baš božični večer, to je seveda drugo vprašanje, in ni, da bi ga morali ravno mi rešiti . . .

Pravo dejanje v igri se pravzaprav prične šele tedaj, ko nastopi Ivan, mož nezveste Jele; odslej se razvija dejanje mah na mah, dokler ne dospe na višek tedaj, ko zasadi Ivan tekmeču nož v srce ter sikne svoji ženi one tako značilne besede: »Gorje ti, ti bodeš živela!« Gledavcu zastaje sapa, in krči se mu srce spričo teh s pravim mojstrstvom izdelanih prizorov! . . .

Ko Ivan izda, da je prostovoljno vtaknil roko v stroj, da se torej ni ponesrečil, takrat pač nastane neka disharmonija v našem čuvstvanju; a ker bi z analizo te disharmonije prišli navzkriž s pristaši one slovstvene struje, h kateri spada pisatelj, tedaj raje zamolčimo vse pomisleke, tembolj, ker bi se dali navesti psihološki momenti »pro et contra«.

Značaji so vzgledno risani, zlasti glede Ivana in Katre ne bi imeli ničesar pripomniti; tu nam je vse jasno. Pač pa se nam vidi poparjenost Jelina ob moževem prihodu, ki je zelo podobna kesanju, in ki bi bila Ivanu lahko takoj vzbudila sum, če bi le bil ta nekoliko manj zaupljiv — v nekakem protislovju s frivolnostjo, s katero naposled pripozna, da je bila ljubimka umorjenega Stanka; verjetnejše bi bilo, če bi se Jela svojemu možu nasproti

vedla nekoliko drugače . . . Vobče pa se nam zdi, da je gospoda pl. Tucića umotvor bolj slika iz življenja, nego drama, ali če hočemo, to, kar nam podaje gospod pisatelj, je zadnje dejanje pretresljive žaligre. Zakaj nam je pridržal prejšnja dejanja? Zmožnost, katero nam je pokazal s tem, kar nam je podal, nam jamči, da bi bil brez težave ustvaril izvrstno celotno dramo!

Vsekakor čestitamo bratskemu narodu hrvaškemu na tem novem talentu, in želja nas obhaja, da bi se tudi nam skoro porodil enako nadarjen dramatik!

V ti igri, ki se je ponavljala dne 13. oktobra ter tačas dosegla isti veliki uspeh, kakor pri prvi predstavi, so pokazali naši igravci, da so se tudi že ugloabili v duh modernih iger, in to se nam zdi vsekakor vredno poudariti. Zlasti gospa Danilova (Katra), kateri se pač prilegajo pred vsem patetične vloge, nam je ta večer podala nov dokaz svojega lepšega in obsežnega talenta. Gospodu Danilu pa se je pri reprizi smrtni prizor precej izjalovil. Hotel nam je, kakor se nam je zdelo, pokazati, da se bavi tudi s patološkimi študijami, a bolje bi bil storil, ko bi bil to opustil. Ne glede na to, da se ne ogevamo posebno za verizem v takih prizorih, mora gospod Danilo pomisliti, da on ni kak Zaccani, in bi mu že zategadelj svetovali, naj v prihodnje spet umira nekoliko hitreje in mirneje, četudi morda manj resnično, ker v takih hipih dostikrat en sam neroden gibljaj pokvari ves vtisk, ki ga je namerjal doseči pisatelj . . .

Operna novinka je bila dne 29. septembra in potem 1., 4. in 9. oktobra »Aida«, velika opera v štirih dejanjih, spisal Ghislanzoni, glasbo zložil Giuseppe Verdi. Boj dveh ženskih za ljubezen istega moža ni predmet samo te opere, saj je podobna snov podstava »Afričanki« in morda tudi še kaki drugi operi; toda priznati treba, da je dejanje v »Aidi« bolj dramatiško, nego v katerikoli drugi igri, tako da je že samo na sebi dovolj zanimivo. Glede glasbe v »Aidi« pa je sodba že davno sklenjena: »Aida« velja za najpopolnejše operno delo Verdijevo, in poslavil se je morda le še s svojo Manzonijevemu spominu posvečeno skladbo »Requiem« bolj nego s to opero.

Nekateri trdijo, da je krenil Verdi s to opero v Riharda Wagnerja tir; morda — toda tudi nestrokovnjaško uho lahko čuti, da se Verdi navzlic Wagnerjevemu vplivu ni izneveril sam sebi, kajti tudi v »Aidi« nam povsod udarjajo na uho oni posebni, tako značilni Verdijevi akordi, le s tem razločkom, da v »Aidi« ni toliko kričeče zvokovne barvnosti, kakor v nekaterih prejšnjih njegovih skladbah, in da se je Verdi sicer tudi v »Aidi« okoristil z raznimi sredstvi, katerá mu nudi orkester, toda diskretneje ter s finejšim okusom. Da je porabil Verdi v ti skladbi tudi nekoliko orientalskih motivov, le še povečuje njeno dražest. Vsekakor nudi »Aida« izreden glasbeni užitek, a treba jo je slišati večkrat, kajti le polagoma se zasledijo v nji vse divote.

Dne 13. oktobra pa smo čuli prvič Parmovo »Staro pesem«, katero so Zagrebčani že lani s toliko pohvalo sprejeli.

Tekst tega glasbenega dela, to naj povemo takoj, nam nikakor ne ugaja, in čudimo se, da si ga je šel iskat gospod skladatelj tja doli v Italijo; spisal je namreč libreto Guido Menasci, libretist »Cavallerije rusticane«. To, kar nam nudi tekst, so tri same na sebi dražestne slike, ki so tudi v zvezi druga z drugo, a imajo to napako, da se ne razvijajo stoprav pred našimi očmi, ampak se nam pokažejo takoj kar gotove. S tem je povedano vse; v Menascijevem delu pogrešamo dramatičnosti! Na odru se mora nekaj pred nami izvršiti, dejanje se mora pred našimi očmi razvijati, a to, kar vidimo v »Stari pesmi«, so samo tri

»žive podobe« brez pravega življenja. Sicer se nam »Stara pesem« predstavlja kot dramatična romanca, ne kot opera. To je prav pošteno, toda radi te poštene označitve ni nič sposobnejša za oder.

Glede glasbe same se mi ne moremo spustiti v strokovno oceno, pač pa nam bodi dovoljeno, da izrečemo o nji sodbo, kakršno bi izrekel menda vsaki lajik. Nekaj treba vsekakor priznati Parmovim skladbam: da niso namreč pristopne samo ušesu, temveč tudi srcu! Baš ta lastnost Parmove glasbe pa se nam vidi velevažen nje kriterij; le-to, kar izvira iz srca, najde spet pot v srce! Kdor zna in more vplivati na naše čuvstvovanje, ta je pravi umetnik; zato mislimo, da pretrdo sodijo tisti, ki smatrajo gospoda skladatelja zgolj za eklektika. Res, da se nam zdi v Parmovih skladbah semintja, kakor bi nam doneli nekako znani zvoki na uho, a tako se vsaj nam godi često tudi, ko čujemo glasbo drugih skladateljev. V glasbi je menda pač ravno tako, kakor v slovstvu; kdor čita mnogo, naleti često na že znane stvari in to ne samo v »listkih« naših političnih časopisov, kjer se neredkokrat drzno ščeperi pristno plagijatovstvo, temveč to se nam tudi dogaja pri priznanih pisateljih in sicer ne samo naših, temveč tudi drugih svetovnih literatur. Da bi si gospod Parma kdaj vedoma izposodil kaj, tega si že celo ne moremo misliti; kdor samo zbira in kompiluje, ne poda nikdar v tako lepo celoto ulitih proizvodov, kakor nam jih je podal g. Parma že več. Možno, da se mu dozda še ni posrečilo, da bi se bil otresel vseh tujih vplivov — saj to tudi ni tako lahko, bodisi v katerikoli umetnosti — toda vsaj nam se je zdelo, da se baš v ti najnovejši skladbi prikazuje Parmova individualnost že v ostrejših in jasnejših obrisih nego v prejšnjih delih, in kar nič ne dvojimo o tem, da se gospod Parma prej ali slej popolnoma osamosvoji.

To vse pa je, kakor smo že rekli, nestrokovnjaška sodba, sodba lajika, ki sodi umotvor samo po tem, kako je vplival na njegovo srce. Teh vrst tudi nikakor nismo napisali, da bi polemizovali s komerkoli, a videlo se nam je potrebno, povedati svoje mnenje radi tega, ker vemo, s kako nezaupnostjo se sprejme pri nas vsako izvirno delo, in kako zadostuje ena sama grajalna opazka, da vse plane po umetniku ter obsodi in zavrže njegovo delo. Bodimo veseli, da imamo Parmo, a oni drugi, ki čutijo v sebi sposobnost za uglasbovanje, naj ne sodijo in obsojajo Parme, nego naj z njim — tekmujejo! Našemu narodu bo to le na korist! —

Dne 15. oktobra so ponavljali »Stara pesem« ter peli obenem istega skladatelja »Ksenijo«.

Z.

Flajšhans Václav dr., *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*. Výtežkem z cesty, kterou 1896—1897 s podporou České Akademie a Svaťoboru podnikl. Sbíрка pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Vydává III. třída České Akademie. Skup. třetí. Práce bibliografické. Číslo 2. —

Najmlajši zagovornik kraljedvorskega rokopisa, o katerem je izdal nedavno med publikacijami češke akademije popoln seznam vseh besed, popisuje svoje potovanje za češko knjigo po švedskih in ruskih knjižnicah. Čitatelj lahko zve, kakšne knjižnice ima severni evropski svet; pisatelj pa je popisal 51 rokopisov čeških od XIV.—XIX. stol. v ruskih knjižnicah, 9 rokopisov XIII.—XVIII. stol. v švedskih knjižnicah, 13 prvotiskov in 87 ostalih del.

K.

